БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үдээлилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл. СЕНТЯБРЬ 18 СУББОТА № 224 (8684).

Өртээ 2 коп.

Тыванының көдээ ажыл-ишчилеринге ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ШЫЛГАЛДА

С. К. ТОКА,

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин бөттандырбышаан, «Социалистиг чарыышты организастаарын улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ныҢ доктаалын бүрүү-биле деткип, түүлдүгүүмүшаан, улус ажыл-агыйының политиктиг болгаш эң чугула кампаниязының изиг түлүк бо хүннерниҢ Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозунуң ажыл-ишчилери ниитизин малынга бүдүү чартык чылда чем курлавырларын тургузуп алыр дугайында чаа патриоттуг эрелээшкинни кылганнар. Тиилелгежилер 22 ажыл хүнүнде 5500 гектар шөлдүң тараазын ажаан алыры болгаш күрүнеге 3300 тонна тарааны садарын шиитпирлээн, ол болза пландан 300 тонна хөй боон турар. Күрүнеге эът садарының планын олар декабрь 20-де, сүттүү ноябрь 7-де күүседир, планнан ажыр 0,4 тонна дүктү садар, октябрьның 1-ге чедир малдың бүгү кажааларын болгаш малчыннарның чурттаар бажыңнарын бүрүү септеп доозар.

«Тиилелге» колхоотуң ажыл-ишчилериниң эрелээшкинин республиканың бүгү кедээ ажыл-ишчилери калбаа-биле деткип турар. Оларның үлегери-биле республиканың колхоотары болгаш совхоотары дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада чорудар база күрүнеге тараа садар планын ажыр күүседир дээш күжениишкинниг демиселеҢ турар. Чижээ, Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхозунда 16 комбайн шупту-зу ажаан алышкынның башгайы хүннеринден эгелээпле ол ажылче киришкен. Ында комбайнерлер Афанасий биле Александр Никифоровтар бедик бүдүрүктүүг ажылдап, кескен тарааны белдүрүп, бастырарынга золчегде норма-зы 14 гектар турда, ону 20—25 гектар чедирип турар. Оларайонунуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң комбайнери Габаз Гайнудинов 10 хонук дургузунда 300 ажыг гектар шөлдүң тараазын ажааган, Таңдыда «Тиилелге» совхозта механизатор Моңгуш Маадыр-оол хүн бүрүде-ле 50 гектарны кестирип турар. «Межегей» совхозта Иван Киштеев база-ла эрес-шудургу ажылдап, ам бээнн 600 гектар шөлдүң тараазын кестирген. Ындыг чижектерни район болгаш ажыл-агый бүрүзүнден көргүүлүг болур.

Ажаан алышкынының башгайы хүнери чамдык колхоотар болгаш совхоотар багай эвес дүжүттү остүрүп алганын көргүскен. Таңды районнуң бүтүү ажыл-агыйлары барык-ла гектар бүрүзүнден 10—13 центнерни ап турар. «Тиилелге», «Межегей», «Элегес» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда дүжүт чаагай боон турар. Бо чылын «Алдан-Маадыр» совхозтуң ховуларында кажының сагыш-сеткилин көрүп келир чаагай дүжүттү өстүргев. Республиканың ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизининиң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга бөттандырбышаан, башгайгы хүлээлге—күрүнеге тараа база мал ажылының продуктуларын садарын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Малчыннарга берге болгаш дайынчы шылгалда кыш мурнувуста. Маңаа ажыл-херектин чедиишкини мал чемнерин кайы хире хөй болгаш шынарлыг белеткеп алганывыстан дыка хамаарыжыр апаар. Ону харыысалгалыгбиле медерел билбишаан, партия организацияларының удуртулгазы-биле мал ажылының продукциязын бүдүрериниҢ болгаш күрүнеге садарының планын күүседир дээш улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Ынчангаш колхозтар болгаш совхозтар кодээ ажыл-агый продуктуларын сайгарарының чартык чыл даалгаларын багай эвес күүсетпяшаан, беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын хуусаазындан эрте күүседири дээш социалистиг чарыштың амгы үеде улам калбартканнар. «Дөн-Терезин» совхоз болгаш Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз сүттүү чыл планындан ажыр садын турар. Ынчаарга октябрь айда «Революцияның чалбыыжы» колхоз, «Тиилелге», «Элегес», «Саян», «Кызыл тукө» совхоотар сүт талазы-биле планнарын ажыр күүседир аргалыг. Күрүнеге эът садарының планын болгаш хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип, малдың баш санын өстүрер арга республикада бар боон турар.

Ынчалза-даа өстүрүп алган тарааның, погаларның болгаш картофельдиҢ ажаан алышкыны, мал чемининҢ белеткели болгаш мал ажылының продуктуларын садары республикада четпес чоруп турарын партия обкомунуң бюрозу, болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың сентябрь 13-те хүлээп алган шиитпиринде демдеглээн. Сентябрь 15-ке чедир тараа культураларының шөлүүнүң үштүң бир кезии, картофельдиҢ—20-ле хуузун ажаан алган. Ынчаарга тараа садарының планы база-ла 23 хуу күүсеттинген. Дүжүт ажаан алышкынынга, мал ажылының продукциязын садарының күрүне планнарын күүседиринге хожудаашкын болза республиканың кодээ ажыл-ишчилериниҢ кызымаккай чогаадыкчы күш-ажылын чамдык партия организацияларының, СЭКП райкомнарының болгаш райкүүскомнарның чогуур үезинде көдүрбээнниң болгаш ол чугула ажылды ала-чайгаарлашкынче киргенинiҢ түпелинде болган.

Дүк бүдүрүп, белеткээр болгаш ону күрүнеге садарының планының күүселдезиниң байдалы онза дүвүренчиг боон турар. Ынчангаш сентябрь бирге чедир ону садарының планы чүгле 91 хуу күүсеттинген турган. Тес-Хем, Өөвүр, Эрзин, Бай-Тайга болгаш Моңгүн-Тайга районнарының партия райкомнары, райкүүскомнары ажыл-агыйларның дүк бүдүрүп, садарының ажылын дыка четпес удуртуп турарын айтыр херек. Ол районнар кедээ ажыл-агыйның чугула чиг-эди—дүктү 182 тоннаны чедир бербейн турар.

Дүжүт ажаан алышкынында база улуг четпестер бар боон турарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва республиканың Министрлер Чөвүлели база демдеглээн. Ажаан алышкын техниказы четчо ажыглаттынмайн, ажаа турар чоруктар бар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозтуң 20 комбайннарының 8—10 хирези чүүл-бүрү чылдагааннарбиле хүнүң-не ажыл чок тургудаар. Ол ышкаш «Россия», «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая» совхозтарда ажаан алышкын техниказы база-ла хойу-биле ажылдавайн турар. Чамдык колхозтарда болган совхозтарда тараанын чидиргиг болгаш үрелир чоруктары бар.

«Чыраа-Бажы болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның барык бүгү комбайнчарын тараа төгүдөс кылдыр таарыштырып албаан, ынчангаш хөй тарааны чидирип турар. Оон туржук, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң шаңына тараны илип үрелиринге чедирип турган. «Барлык», «Сүт-Хөл» болгаш чамдык өске-даа совхозтарда ындыг байдалдар база бар.

Ажаан алышкынга автомобиль транспортун ажыглаарының айтырыын долузу-биле шиитпирлеп албаны-биле тараа ажаалдазы база саадап турар. Колхоозтарга болгаш совхоозтарга дузалаары-биле чоруткан машиналарны чамдык черлерде өскээр ажыглаар турар чүүлдер бар. Чижээ, «Элегес» совхозта 5 машинаны түүйбу соортуруу-биле Турапче ийи удаа чоруткан, а «Кызыл тукө» совхозтуң удуртукчулары машиналарны—Ак-Довуракче чорудуп турган. Транспортка чүдүүлге болгаш дүжүүлге үезинде хөй шак-че аңаа эртип турар. Чижээ, чолаачы Анатолий Бычков сентябрь 13-те «Элегес» совхозка тараа чүдүрер черге 4 шак маңаан. Кызылдың сайгарылга баазазынга машиналарны үр тудуп турар. Ындыг фактыларны шыңгыы бүрүү шавар херек.

Ниитиниң малынга чемнер белеткээринде улуг дүвүрээзин база бар боон турар. Сигеп белеткээрининҢ планы чүгле 48,5 хуу, силос салыры—оон-даа эвээш күүсеттингеп. Мал чемнери белеткээр талазы-биле байдал Бии-Хем, Улуг-Хем, Өөвүр, Бай-Тайга районнарда онза багай. «Барлык», «Улуг-Хая», «Чыраа-Бажы» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда мырыдай эвээш сиген белеткээп, ону малга үредип-даа турар, хуу кижилер-даа ажаан барылаар. Саваң болуп, сараатталар ажыл багай организастаттынган.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелдиң үезин база артырып турар чүүл бар дээрзин СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бодувуң шиитпиринге айыткан. Мал кажааларының одаа арыглаар болгаш оларны дезинфекцилээр талазы-биле ажылдар чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда амдаа доозулбаан. Малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны, мал кажааларын, кудуктарны кончуг оожум темпилиг септеп турар, дус болгаш минералдыг өске-даа чемнипчидилгелерниҢ курлавырын четпес тургускан. «Өөк» совхозта хойжу 62 турлагның чаңгызы-даа кышка белеп эвес дээрзин чүү деп чугаалаарыл?

Чер ажылдакчызынга амгы үеде чүгле хүн эвес, харын шак бүрүү үнелиг. Ажаан алышкын эгелээнинден бээр 65 мүң гектар тараа кестинген, ол дээрге республикада тараан тарааның чүгле үштүң бир кезии-дир. Медээлерден алгаш көөрге, ажаан алышкынының кол үези ам-даа мурнувуста. Моон ужуруңда партия, совет болгаш кедээ ажылагый органнары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ажылга кандыг-даа моондак турбаазын, кижилер болгаш техника аңаа турбазын дээш, ажылдарны организастаар ужуралыг. Бир

(Уланчызы 2-ги арында).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ!

БАШТАЙГЫ УЛУГ ЧЕДИИШКИН

СЭКП-ниҢ XXIV съездизининҢ шиитпирлерин амыдыралга бөттандырбышаан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 54 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи тууйбу бүдүрер, продукция сайгарар болгаш орулга алыр талазы-биле бо чылдың төс айларының планын хуусаа бетинде, сентябрь 13-те күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинден 870 мүң тууйбуну хөйнү бүдүрген болгаш 85 мүң рубль түңнүг продукцияны немей алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8,9 хуу бедээн. 14 мүң рубль орулганы алган.

Коллектив бо айның төнчүзүнге чедир төс айларның планындан ажыр 800 мүң кезек тууйбуну бүдүрүп, 75 мүң рубль түңге продукцияны немей сайгарып алырын хүлээнген. Үшкү кварталдың планын заводтуң коллективи сентябрь 16-да күүсеткен. Бараанныг продукция бүдүрер болгаш сайгарар планнарны хуусаа бетинде күүседир арга бар.

Петр Черепанов, Александр Макшанов оларга удурткан хептекчилер, Лилия Апрышкина, Александра Важенина оларга удурткан салыкчылар бригадалары бүдүрүлге даалгазын үргүлчү ажыр күүседип, дээре бригадаларга санадып турар. Тус-тус ажылчыннардан хептекчилер Васса Гук, Лилия Оленина, Анна Черванева, салыкчылар Альбина Абрамова, Николай Оленин болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап турар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
Кызылдың тууйбу заводунуң директору.

ЧЫЛ ПЛАНЫҢ НОЯБРЬ БИРГЕ ЧЕДИР

«Тыва суг тудуг» трестиң коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тудуг-монтаж эргелелинде чер үттээр участок бирги черни каш катаң чаалап ап келген. Олар база катап, шылгарап, ам ноябрьның үлүүнде ажылдап кирипкен.

Улуг Октябрьның 54 чыл оюнга уткуштур күш-ажылчы эдлчегге киргеш, ол коллектив мурнунда алган социалистиг хүлээлгелерин эде көрүп, бедиткен чаа социалистиг хүлээлгелерни алган. Чер үттээр ажылдарның чыл планын олар бо чылдың ноябрь 1-ге чедир күүседирин даанган. Коллектив ол хүлээлгезин күүседир аргазы бүрүн бар. Участоктуң хөөчүн ажылчыннары А. Мишанин, А. Сидоркин болгаш өскелер-даа бүдүрүлге даалгазын бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүседип ажылдап турар.

Бистиң корр.

ДҮЖҮТ АЖААЛ АЛЫЫШКЫНЫН ДҮРГЕДЕДИР

ХАЙЫРЛЫГНЫҢ ЧААГАЙ ДҮЖҮДУ

Хайырлыг ховуну Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхозтуң тараалаң черлериниң бирээзи. Ук колхоз бо чылын ында 2100 гектар тараа культуразының тараан. Дүжүттү ажаал алыр чугула кампания августуң соолгу хүнүнерinде эгелээн.

Ында 10 комбайн ажылдап турар, оларның чартыы бастырып, өскелери тавычалай кезии турар. Колхоз ажаалдага эң-не хынамчалыг белеткенген. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле Афанасий биле Александр Никифоров адашкылар тергиндеп, хүнде он дөрт гектарның тараазын бастырар турган, адазы 19, оглу 25 центнер чедирип турар.

Бо адалышкыларны бригадир мактаар. Шынавыла, Афанасий Никифоров колхоз тургустунарындан эгелеп-ле механизатор. Оглу Саша 5 чыл мурнунда сес дүгаар классты доошкаш, адазының соон салган, механизатор апарган.

Оон аңгыда тавычалай кестиреринде П. Логинов, В. Агалаков, В. Петров, а бастырарында Ш. Моңгуш, И. Полежаев олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Комбайнардан тараа соортуруңде база Кызылдың сайгарылга баазазынга тараа чедирип, шупту 23 машина ажылдап турар. Колхозтуң хөөчүн чолаачызы А. Никифоров, Кызылдың № 3 АТБ-зинiҢ чолаачызы И. Крыпцов олар чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Эң ылаңгыя эң Крыпцов пулыман-биле 90 хире километр черге хүнде үш рейсти кылып, дүжүт дээш ёзулуг кылымак чоруун көргүзүп келген. А. эң Никифоров комбайннардан шакче хүнде сеген ажыг тонна тарааны соортуп турар.

Тараажыларның аъш-чем хандырылгазы эки. Оларга повар А. Леонова сүттеп, эттеп, ногаадан кылган амданныг чемнерни белеткеп берип турар. Чунар-бажың болгаш хөй чуур чер доктаамал ажылдап турар.

«Ленинчи орук» колхоз бо чылын күрүнеге 1200 тонна тарааны дужаар планын эде кергеш, оон кырында 400 центнерни немей дужаар деп хүлээге алган. Амгы үеде тарааның дүжүдү бир гектардан-на 11,1 центнер ажыл турар. Ол планда көрдүнгенниден хөй болган.

Бөгүнге чедир бо колхоз күрүнеге 802 тонна тарааны садып, Каа-Хемде бирги черде чоруп турар.

С. ХЕРТЕК.

Тараа хүлээп алыр черде

Сарыг-Септе районнуң тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчын бүрүзүнүң кылыр хүлээлгезин тодарган хувааган. Ында кол ажылдаар черлер болур сепараторда, тараа кургадыр агрегатта, автодепоже болган машинаның тараазын дүжүрер автокодуртүкчүде ийи-ийи кижи ажылдаар кылдыр быжыглаан. Оларның биризээ хүндүскү, а өскээн дүнеки золчегге ажылдаар, ынчангаш пункт таа дүжүттүң тараазын дүн-хүн чок хүлээп алыр графиктиг.

Каа-Хемниң ажыл-агыйлары дүжүт ажаан алышкынынче киришкеринге билек, пункт ажылдап эгелээн. Оон ажылдың баштайгы хүннери ол бедик бүдүрүкчүдүт, шынарлыг ажылдап болурун көргүскен. Тараалыг машинаны дең-зилеп, оон тараазын дүжүреринге чүгле 5 минута үе херек. Пункт ховукта хөй топна тарааны хүлээп ап болур болгаш таа тарааны кургадып, күрүне шыгжамырынга урарында ийи хүн четчир. Пункт ниитизи-биле 3 мүң ажыг тонна тарааны хүлээп алыр шыгжамырлыг.

«Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтар таа дүжүттүң тараазын баштайгы хүннерден эгелээш, үзүктел чок болгаш өске ажыл-агыйлардан хөй хемчээлдии-биле дүжаан турар. Оларның тараазының шынары база эки: кургаг, арыг, чемгир, быжыдынга четкен.

— Силерниң коллективиңерде кымнар ак сеткилдиг ажылдап турарыл? — деп, пункт эргелекчизи Антоя Герасимовыч Мельниковтан айтырдывыс.

— Тараа кургадыр агрегатта дежурный механиктер Николай Сырыгин, Александр Капуста, сепараторщик Мария Мельникова олар кызымак ажылдап турар. Черле ынчаш пунктуңуң ажылчыннары, районнуң бүгү тараажылары ышкаш, бедик тура-соруктут, күдүрүүшкүнүүг ажылдап турар-дыр. Ынчангаш оларның ажылы бүдүрүкчүдүт, эки шынарлыг болурунга долузу-биле бүзүрев болур—деп, коллективин дээш ол өөрүшкү, чоргаарал-биле харыылады.

Часты харылганың байырладыг ажыл-ишчи хүннери ышкаш, чаа дүжүт ажаалдазын кижилер шаандан тура байыраалдыг хевир-биле утку-куп, ону хумагалап, быжыдынга чедиргеп, чидиргат чок ажаан алыр дээш бүгү күзүүн салыр турган. Часкы хүн күстү чемгерер деп чон чугаалажып, чаагай дүжүттү өстүрер дээш чылдың бүгү дургузунда бачым ажылдап келгенинiҢ түпелин чогум-на күскү дүжүттен көөр турган. Ол тараажы чаңчыл ам-даа дириг. Оон тодаргай чижээн чаа тарааны сайгарып, күргадып турар бо пунктуңуң-даа болза ажылындан, оон ажылдакчыларының бөттарынга оваапкан харыысалгалыг ажылды ак сеткилдиг кылып турорындан көрүп болур.

Саргал, Хайырлыг, Улуг-Ажык, Биче-Ажык ховуларының чаагай дүжүдүүнүң быжыкан тараазы районнуң тараа хүлээп алыр ол пунктузунга хүн келген тудум улам хөйүбиле кээп турар. А оон коллективи районнуң тараажыларының карак-кызыл күш-ажылы-биле остүрген ол тараазының чаңгыс борбаан-даа черге тоглатпас дээш бир демнит ажылдаар дээрзинге идеген болур.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: оң талазындан—тараа хүлээп алыр пунктуңуң эргелекчизи А. МЕЛЬНИКОВТУҢ мурнакчы механик Н. СПРЫГИН-биле чугаалажып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

В. Брандтының Крымда келгени

СИМФЕРОПОЛЬ. (СЭТА). Мурнунда чедип алдынган дугурмуушкун ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери В. Брандт СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражыр дээш сентябрь 16-да Крымда чедип келген.

Симферопольдуң аэродромунга В. Брандтыны Л. И. Брежнев уткуп алган.

Л. И. Брежнев болгаш В. Брандт Симферопольдан Крымның Карэ далай эриндиве, Ореанданың девисиззеринче чорупкан.

Ол-ла хүнүң кежээзинде Л. И. Брежневтиң В. Брандт-биле беседазы болган.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ КЫЙГЫРЫП ТУР

Горький хоорайга Ленин орденин тывыскан

ГОРЬКИЙ, сентябрь 16. (СЭТА-ныҢ корр.). Горькийжилер кайгамчыктыг ажылхеректери-биле алдаржып турар. Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга оларның могаг чок, эрес-маадырлыг күш-ажылы Ленин орденi-биле шаңналарынга төлептиг болган. Ажылчы чоннарның ажыл-агый болган культуро тургузуушкунунга, үлетпүр бүдүрүлгени, ылаңгыя машина тудуушкунунуң адырларын хогжүдер талазы-биле беш чыл планының даалгаларын күүседиргеге чедип алган улуг чедиишкиннери дээш Горький хоорайны Ленин орденi-биле шаңнаан.

Волгачыларның сеткил-сагыжы байырлалдыг байдалбиле хайныккан. Улуг байырлал чер болганда. Байырлал ийи дакпыр өөрүнчүг: хоорай бодунуң 750 чыл оюн демдеглеп турар хүнүнде аңаа орденни тывыскан. Спорттуң байырлал шинчи кирер шимээн ордузунга бөгүн бүдүрүлгениң мурнакчылары, болгаш чаартыкчылары, областтың сураглыг кижилери, интеллигенциянның төлөлекчилери, партияның хоочун ажылдакчылары, аалчылар чыылган. СЭКП хоорай комитединiҢ болгаш ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соединиң Горький хоорайга Ленин орденiн тыысырыга тураскаатказын байырлыг хуралы аңаа болган.

Чыылганнар СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ныҢ секретары П. Н. Демичевти чылы-биле уткаан.

Хүндүлүг президиумну СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу составтыг кылдыр улуг көдүрүлүшкүн-биле соңгаан.

Эң **П. Н. Демичевке** сөс берген.

СЭКП Төп КомитединiҢ, ССРЭ-ниҢ Дээди СоединиҢ Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ өмүнээзинден П. Н. Демичев бедик болгаш чөптүг шаңнал-биле, а ол ышкаш Горький хоорайның 750 чыл оюнуң байырлалы-биле холбаштыр байырлыг хүралдың киржикчилеринге, оларның нүүрүнден бүгү горькийжилерге чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Бөгүн чүгле силерде эвес, харын бүгү совет улустуң сеткил-сагыжы омак-серген болган хайыккан деп, эш П. Н. Демичев чугаалаан. СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлериниҢ хайныктырганы күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг кедүрүүшкүнүң байдалында чурттап турар бис. СъездиниҢ ажылдан кылганы экономиктиг болгаш социал политиканы бүгү ажылчы чоннар таңгыс эң-сеткил-биле түүлдүгүүнген болгаш амыдыралга чедиишкинниг боттандырып эгелээш. Чаа беш чылда салдынган политиктиг болгаш социал улуг сорулгаларны практиктиг боттандырар талазы-биле чугула базымнар бо кыска үениҢ дургузунда безин кылдыынган. Чурттуң бүдүрүлгелери үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле сес айларның планын 102 хуу күүсеткен, а продукцияның немелде өөрүлдези эрткен чылдыы-биле денээрге, 8,2 хуу болган.

Горький хоорайның ажылчы чоннары коммунистиг турғузуушкуннуң херээнге, чурттуң улус ажыл-агыйын хогжүдеринге улуг салыышкынын киирип турар.

Баштайгы беш чылдарда стахановчу шимчээшкин аажок калбаргап. Оон эгелекчилери —автомобиль «Красное Сормово» заводтарның ажылчыпары Бусыгин, Фаустов, Калмыков болгаш Бакаев стахановчу күш-ажылдың кайгамчыктыг үлегер-чижектерин берген.

Ада-чурттуң Улуг дайывының баштайгы хүнеринден эгелээш горькийжилер, бүгү совет улус-биле бир дөмей, немец-фашистиг эжелекчилерге удур маадырлыг дайылдашкан. Горький хоорайның партия организациязының составының 60 ажыг хуузу Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга кириишкен. Ол кадыг-дошкун үеде хоорай чурттуң ёзугуга дайынчы арсеналы болган.

Сескн беш чылда хоорайның ажылчы чоннары улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чылдарның дургузунда үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли 54 хуу, машина тудуушкунунуң адырларында — 61 хуу өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,4 катап-бедөөн. Горькийжилер үлетпүр продукциялының немелде өөрүлдезинiҢ 84 хуу хирезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниҢ күсели-биле алган. Беш чылдың түпелдерин ёзугаар хоорайның чамдык бүдүрүлгелериниҢ коллективтери чазактың бедик шаңналдарын алган. Оң тос горькийжиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Горький хоорайга чүве чугаалаан турган, СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза: «Совет ажылчыннарының культуразы болгаш мергежили, оларның профессиональдыг чаңчылдары болгаш политиктиг медерели канчаар өскени Горький областың чижээниден тодаргай көстүп турар-дыр. Ол болза, коммунистиг идейлиг чоруктуң, дески билигни, бедик угаан-бодал эрге-ажыктарын болгаш чурттуң салымчолу дээш эң болур харыысалганы медереп билирин шиңгээткен. боттарының ажыл-херээниҢ ёзулуг мастерлеп-дир».

ГорькийниҢ ажыл-ишчилери төскү беш чылды күш-ажылчы өөдүрүүшкүн-биле эгелээн. «Чаңгыс-даа хожудан турар киже турбазын», «Ажылдаар чер бүрүзүнге курлавырларны эң эки ажыглаар» деп кайгамчыктыг эгелээшкиннер Горькийге тыятыл келгенин демдеглээри өөрүнчүт. Чаа патриотчу эгелээшкиннер тыштын кээп турар. Партияның XXIV съездизиниҢ делегады, Горький автозаводунуң дарганы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Огневтүң кыйгырыын ажылчы чоннар калбаа-биле деткип турар. Беш чылды хуусаа бетинде күүседир талазы-биле хуузунда планнарны чогаадып кылыр деп санаал-биле бүгү ажылчы чон-

(Уланчызы 3-кү арында).

СЭКП ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пленуму болуп эрткен. Анаа виитилел бүдүрүлгезиниҢ ажыктыын бедиреринге инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюнуң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Пленумга организастыг айтырыгны чугаалашкаш, партия райкомунуң секретарынга эш А. Д. Ооржакты сонгаан.

Тыванын көдээ ажыл-ишчилеринге харыысалгалыг шылгалда

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). четпестерни эң-ве кыска хуусаада узуткаары, хову шолдерниң ажыл-ишчилерин бедик будурукчулуг күш-ажылче мобилизастаары, ажаан алышкын техниказының, автотрайспорттуң, тараа хүлээн алыр черлериниң үзүктел чок ажылдаарын хандырары, нииттизи-биле чугаалаарга, дүжүт ажаан алышкынын кыска хуусаада чорудары эргежок чугула, бо чорук болза бүгү дүжүттүг чидириг чокка ажаан алырын, күрүнеге тараа садарының, үрезин уруушкунунуң, мал чеми тарааны белеткеп алырының планнарын күүседир арганы бээр.

Белеткелчилерниң, садыг болгаш хандырылга организацияларының ажылдакчыларының хүлээлгези—шолдерден ажаан алдынган картофель болгаш ногааларны оларның складтарынче чогуур ойунде чедирген, бүрүну-биле камгалап алган турарын хандырар дээш бүгү күштү завлелдээри болур. Хоорайларның болгаш ажылчын суурларның чурттакчыларын ногаалар болгаш картофель-биле чыл дургузунда хандырары партия организацияларынга, белеткелчилерге болгаш садыг ажылдакчыларынга харыысалгалыг сорулга болур ужурлуг.

Дүжүт ажаан алышкыныбиле чергелештир күскү чер аңдарылгазын эки организастаары, чайын аңдарган черлерниң ажаалгазын үлегериг чорудары, келир чылын бедик дүжүттү алыр дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула дээрзин сагындырар херек. Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның элээн хөй ажылагыйларында чайын аңдарган черлерни доктаамал ажылдап кылбайн турарындан оларны бок үнүттер дуй үнген. Күскү чер аңдарылгазы базала ооржум чорун турар. Сентябрь 15-ке чедир республикада 17 муң гектар бичии-ле ажыг чер аңдартырган, ол дээрге плавның чүгле 15 хуузу-дур. Ылаңгыя Каа-Хем, Таңды районнарның ажылагыйлары күскү чер аңдарылгазын саададып турар. Бо талазы-биле планын ук районнар чүгле оң хуу күүсеткен. Чайын болгаш күзүн аңдарган черлер дүжүттүң кол үндезини болурун үттүп болбас херек. Ынчангаш колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, партия организацияларының база дайынчы сорулгазы болган турар ужурлуг. Билдилиг-биле организастаан күш-ажыл, техниканы шын ажыглаары болган кижилер дугайында хүн бүрүнүң сагыш салыышкынны бешь чылдың бирги чылында республиканың чер ажылдакчыларының, малчыннарының боттарының мүрөзүнга салган сорулгазын боттандырып алырынга чедишкиннерни хандырар.

Көдээ ажыл-агыйның продуктуларының албекшили дээш шиитпирлиг демиседиң күнеринде бригада болгаш ферма бүрүзү, колхоз болгаш совхоз бүрүзү чүгле бодунуң планын азы хүлээлгелерин күүсеткен турзун дээш эвес, а харын-даа көдээ ажылагый продуктуларын ажыр элээн хөйүү берген турарын чедип алыр дээш, партия организациялары организаторлар болгаш политмассалыг бүгү ажылды олче угландырар ужурлуг. Олар тараажылларның болгаш малчыннарның ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыр, чаа, мурнакы бүгү чүвени деткинир, иштики курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаар дугайында доктаамал сагыш салыр ужурлуг. Чаржык турарларның күжениишкиннерин күрүне планнарын доддур болгаш ажыр күүседириниң тодаргай сорулгаларын шиитпирлөринче угландырары эргежок чугула. Аңаа бүзүрөэн участок дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер, ажылчы чоннарның ортузунга политмассалыг ажылды үргүлчү чорудар төлээде коммунистерни шиитпирлиг участоктарга таарыштыр турзугар херек.

Партия кижилер дугайында, оларның амыдыралының болгаш культурлуг дыштанылгазының дугайында доктаамал сагыш салырынче бистиң кичээнгейивисти үгландырып турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда туткан эки хову турлаглары политмассалыг ажылдың төвү болган турар ужурлуг. Оларга солуунарны болгаш журналдарны, номчуп, лекцияларны дыңнап, кинону көрүп болур-ла болгай. Нииттиниң чеменилгези болгаш чунар-бажыңның доктаамал ажылдаары маңаа биче эвес чүгула рольду ойнап турар. Партия организациялары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларын ол ажылдарже хүн бүрү кичээнгейин салыр ужурлуг.

Дүжүт ажаан алышкынында болгаш мал чемнериниң белеткелинде хөй чүве улусчу контролёрдардан, көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдериниң болгаш шынарының талазы-биле инспекторлардан хамааржыш турар. Оларның хүлээлгези болза, тараа, мал чемнерин белеткеп, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп турар черлерге туруп, бар четпестерни чайладыр, немелде курлавырларны болгаш аргаларны илередир талазы-биле партия организацияларынга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дузалаары болур.

Ам колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери харыысалгалыг, политиктиг шылгалданы тудуп турар. Дүжүттүң чаңгыс-даа сынга тараа кагбайн ажаан алыр болгаш кадагалаар, малга чыдыг болгаш тодуг кыштаглаашкынны тургузар, тараа болгаш мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир—шак ындыг девиз-биле көдээ партия организацияларының, көдээ ажыл-агый органнарының республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының база тускай эртемнигларын ажылдаар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүдүт шиитпирлерин, «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын күүсетпишаан, коммунистер болгаш ховуларның база фермаларның бүгү ажылчылери тургустунган бергелерни ажыл эртер, күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын кыска хуусааларда бүдүрүлгечи эки норгузугулер-биле күүседир, ынчангаш коммунизм дээш демиселге партияның салган улуг сорулгаларын алдарлыы-биле күүседир дээрзинге чиганнар турбас.

Чонга ачы-дуза элбээн

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сепкедаа, көдээ суурларга азы кадыр даглар, тайга-сыннар аразында чаштып чыдар чурттакчылыг черлерге, хойжу бригадалар төптеринге-даа бо хүннерде баар болза, районда чонуң амыдырал хандырылга комбинадының чонга чедирер ачы-дузазының дугайын тодаргайлап бижээш, аскылаан чарладарны бо-ла корүп болур.

Ооң хевирлери бо чылың эрткен чылдарга бодааргa, элээн ковудээн. Идик-хем даараарынга чагыглардан аңгыда, химиктиг арга-биле хеп аштап, арыглаар, шак, радио, соодукчу, даараныр, хеп чуур машиналар болгаш оске-даа эт-херекселдер сентээр ачы-дузаны чонга чедирип турар.

Комбинаттың даараныла цеги чагыларны эки шынарлыг болгаш чогуур үезинде кылып берип турары-биле чурттакчы чонуң хүндүткелин чедип алган. Ол база таварылга эвес-тир, чүге дээрге, ол цехте ындыг чагыглар күүседиринге дурзулгалыг, бедик мергежилдиг мастерлерни, даараныкчыларны быжыглаан. Бижыг, нарын пөс материалдарын сатказ, үр үеде кедеринге эптиг, чараш платье, тон, костюм болгаш оске-даа хеп аймаан даарадып алыр дээн чурттакчыларның чагыгларын оларның сеткилинге таарыштыр кылып бээри нарын болгаш харымсалгалыг ажыл болур.

Даштыкы хеп дааразр мастер Зинаида Мироновна Пышкина, бижыкчы Нина Андреевна Пряхина, иштики хеп даараар мастерлер Евгения Кирилловна Черниговцева, Людмила Петровна Дмитрякова оларның күүсеткен чагыгларының шынарын чурттакчылар эки деп демделеп турарын цехтиң начальниги Тамара Петровна Елеазури демдегледи. Ол даарапыкчылар чүгле боттарының билири-биле ажылдап турар эвес, а база ол ышкаш чагыкчыларның кинрген саналдарын, сүмелерин кичээнгейлиг дыңнап ап, оларны ажылынга шиңгээдип чаңчыккан. Ынчангаш оларның ажылының шынарының эки болуп турарының бир үндезини база ындыр.

Даараныла цеги комбинатта кол болгаш мурнакчы цех. Ында 34 кижи ажылдап турар. Ажылының хемчээли улуг. Олар бо чылдың сес айларында белен продукция сайгарарының планын 107 хуу күүсеткен.

Комбинаттың даараныла, химиктиг арга-биле хеп арыглаар, шак, механика цехтериниң, баш таарар черинiң мастерлери составтыг бригадазы районнуң чурттакчылыг черлеринче неделяда үш катап үнүүшкүнү кылып, кылдыган чагыгларны хүлээдип берип, чаа чагыгларны хүлээп ап турар. Кодээ суур бүрүзүнде ооң келир хүннериниң графигин тургускан.

Дүжүт ажаан алышкынының үезинде чонга ачы-дуза чедирер ажылдың хемчээлиниң ковудээнин барымдаалаар, мастерлер бригадазын хүнүң үнүүшкүн кылырын доктаатқан болгаш тус-тус цехтериниң ажылының темпизин шапкынчыткан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: Даараныла цегиниң мурнакчы даараныкчылары — солагай талазындан: Т. Сорокина, Е. Черниговцева, Т. Пасоргина, Н. Пряхина, Л. Дмитрякова, З. Пышкина олар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Өвүр райондан медээлер

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА

Малга четчир санныг чемни белеткээр дээш «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери 6 бригаданы тургускан. Олар 948 тонна сигенни белеткээн.

Трактор-хову бригадазы социалистиг чарышка бирги черни алган. Бригаданың кежигүннери бир демниг ажылдап тургаш, 234 тонна сигенни сараатгаан. Ында Донгак Комбу, Монгуш Оттук-оол, Монгуш Чамыян ышкаш мурнакчылар хөй.

Колхозтуң Бора-Шай салбырының сигенчилери ийиги черде чорун турар.

О. ХӨВЕҢМЕЙ.

СИГЕНЧИЛЕРГЕ ЧОРААН

Районнуң Хандагайтыда Культура бажыңының агитбригадазы ажыл-агыйларның сигенчилеринге үнүүшкүнүүт концерттерни көргүзүп, лекцияларны номчуп турар.

Бот-тывынгыр артистерден районнуң Культура бажыңының директорү Лаа Донгактың, агитбригаданың ыраажызы Рая Сарыгларның ырларын, Роза Линиң болгаш Александра Опар-оолдуң танцызын көрүкчүлер онза сонуургаан.

Агитбригаданың артистери районнуң бүгү сиген белеткээр бригадаларын 5 хүн иштинде кезээн.

Н. ДАМДЫН.

МАГАЛЫГ-ЛА БОЛДУ

Чөлээчы кижиниң чораан оруу эки болза, ооң машиназының техниктиг камналгазынга база эки болгай. Маңаа тодаргай чижек. Өвүр районнуң орук-тудуг участогу район төвүбиле «Торгалыг» совхозтуң аразында оруктуң онгул-чиңгил черлерин дескилеп, чазаглыг орук кылып каан. Машиналыг, аъттыг, чадаг аргыжылгага ам магалыг-ла болган.

Ол кылан-тас оруктуң кылырынга Красноярскиниң автоорук техникумуунуң студентилериниң болгаш ук участоктуң трактористери Түлүш Анай-оолдуң болгаш Николай Канчыыр-оолдуң эки ажылдааның демделээн.

Т. САНЧЫ.

ЁЗУЛУГ МЕХАНИК

Районнуң орук-тудуг участогунда ажылдап турар аныяк механизатор Виктор Ковшин—чөлээчы, тракторист, комбайнер, электрик, слесарь түскай мергежилдиг, ёзулуг механик кижи. Ол чүгле ажылдап турар техниказынга камныг болгаш аңаа бедик будурукчулуг ажылдап билир эвес, а база ол ышкаш коллективинде мурнакчыларның бирээзи болуп турар.

Техникага ооң бедик мергежилдиин көргеш, ону ук оруктудуг участогунуң механигинге томуйлаан. Чаа хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип, участогунуң ажылын шуудаткан. Аныяк механиктиң кызымак күш-ажылын үнелеп көргеш, участоктуң баштаар чери аңаа чоокта чаа Хүндүлел бижикти тывыскан болгаш акша шаңналы биле шаңнаан.

С. СЕРИҢ-ООЛ.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

В. Микаслянга удурткан чеди кижи киржикчилиг тудугжулар бригадазы Бай-Тайга райпозунуң Тээли суурда аъш-чем болгаш үлетпүр бараанар шыгжаар улуг силадын хуусаа бетинде ажыглалга киирген.

В. КАРА-ООЛ.

„БОЛЬШЕВИКТИҢ“ АЖЫЛ-ИШЧИ КИЖИЛЕРИ

РЕПОРТАЖ

— Чаа дүжүттүң ажаалдазын сентябрь 20-де бүрүн доозар, а үрезин урарын октябрь бирге чедир доозуп алыр сорулганы салыш турар бис—деп, «Большевик» колхозтуң даргазы Сарыглар Октя биске бүзүредиг чугаалады. Ооң соонда дарга столунуң иштинден кыдыраан үштүп эккелгеш, дараазында сантүүнү таныштырды:

Күрүнеге 300 тонна тараа садар планывысты 500 тонна кылдыр күүседир, үрезинге 600 тоннаны алыр, мал чеми кыдыр 900 тоннаны тускайлаар, колхозчуларга 30 тонналы бээр, а ооң артканын садар планныг. Колхозта ам дүжүт ажаалдазы кидин түлүк чоруп турар. Тараа ажаалдазынга 12 комбайн үрелиишкин чок ажылдап турар. Дүжүт ортумаа-биле бир гадаа 8 центнер.

Колхоз конторазындан чоруткаш, төп шаңга чедип келдивис. Ийи га хире делгем шаңда тараа-даа хөй-ле дүшкен чыдыр. «Күрүнеге 500 тонна эки шынарлыг тараану бероолиңер!», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраалыңар!» деп чараштыр бижээш, көснү черде аскылаан лозуңнар кижиниң кичээнгейин чайгаар-ла хаара туда бээр. Шаңда ажылдаан кижилер-даа, техника-даа хөй-ле...

— Нииттизи-биле шаңда 227 тонна тараа келген. Тараа арыглаар үш машина бар, тараану үрезинге арыглап, кургадып, күрүнеже чүдүрүп эгелединис. Мында ажыл-иш эртен сес шак четпейн турда эгелээш кежээ 10 шак ашкыже уламчылаар. Шупту 46 кижи ийи ээлчег болуп алган ажылдап турар—деп, шаң эргелекчизи Саая Дүктүүн чугаалай-дыр.

Ажылдап турар улустуң хөй кезиниң—колхозчу кыстар. Олардан Саая Бичии-Уруг, Ооржак Биштек эрестиг ажылдап турар болду. Тараа сөөрткен машиналар шаңдан үнүп-кирип шуужүп-ла тур...

Эрги-Барлык суурнуң үстүү талазында калбак шөлде тараа кестирген комбайнварга чеде халдып келдивис. Чаатай үнген кызыл-таспы 10 комбайн чагсаалыпкан, чалгаан далай оргузунда корабльдер дег, кезиң чоруп турлар.

— Бо нииттизи-биле 94 гектар чер чүве. Дүүн кежээден эгелеп киришкеп оолдар, ам доозуп турары ол—деп, хову бригадирн Шагдыр-оол Маадыр-оол меңээ чугаалады. Эш Шагдыр-оол колхозка 10 чыл механизаторлаашаң, ам 10 ажыг чылда ховунуң бригадири болуп ажылдап турар. Бригадада эге организация секретары. Ол дилиндек чер бүрүзүн эки билир—чеже гектар, барык кандыг тараа үнгенин шупту-зун билир, ёзулуг-ла ховунуң ээзи кижи дээрзин кады чоруп чораан эскердим.

Колхозтуң комбайнерлери шупту дуржулгалыг, ажылчыше кызымак, эп-найыралдыг кижилер.

Комбайнерлер тус-туста социалистиг хүлээлгени алгылаан, бот-боттары аразында чарыштыг. Социалистиг чарыштың түңнелин беш ховгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерге шилчип чоруур выпмелдерни, ортектиг белектерни тыпсып турар. «СК-4» маркалыг эргижирей берген комбайнның башкарыкчызы Донгак Дадар «Сибиряк» деп чаа комбайнның нормазындан хөйүү кезиң, чарыштың тиилекчизи боон турар. Ооң соонда Хомушку Матпа-Дамба, Николай Хомушку чоруп, хүн нормазын база ажыр күүседип турарлар.

— Күсүү дүжүт ажаалдазының үезинде тараажылар ортузунда политмассалыг ажылды канчаар тургускан силер?—деп, кады чорааның партком секретарындан айтырдым.

— Тараажылар ортузунга кылын чорудар политмассалыг ажылдың планын тургускан бис. Комбайнерлерниң ажылын контролдап, оларга лекция, беседа чорудар тускай харыысалгалыг кижилерни дежурныйлазары-биле тургускан. Олар тараанның кезин турарын хынаар, оске-даа чедер-четпестерни дарый узуткан илередир, агитхуудустарны үндүрер сорулгалыг. Ындыг дежурныйлаашкынны төп шаңда база тургускан бис, нииттизи-биле 22 кижи бо ажылга киржип турар.

«Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын ам калба-биле танывыс турар бис, ол тараажыларны хей-ат кирип турар—деп, ол улаштыр чугаалады.

Төп бригадага чедип кээривиске кезек механизаторлар амданныг аъш-чемни ишкеп, душтээн турлар. Ында чараштыр бижээн агитхуудуста ажыл-ишчи кижилерни мактап бижээн, четпестерни илереткен. Чемненип олурар механизаторлар чер чарын турар улус болду. Күскү чер аңдарылгазында шупту 8 трактор ажылдап турар. Саая Достак-оолдуң удуртканы партия бөлүүнүң кежигүннери чер аңдарылгазында багай эвес ажылдап турар. Олар комбайнерлерниң соон дарый ажаттынган черлерни келир чылга белен кылдыр аңдарып турарлар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадары, трактористка Донгак Очаа өөрү оолдарны мурнал шалыпкын ажылдап турарын агитхуудустан эскердим.

Тараазын ажаан каапкай ховуларда база-ла ажыд хайныккан. Ажаатгынган тараанның саваңын сөөртүп, фермада сараатгар турар. Мында үш тергелиг трактөрну, бир автомашинаны доктаамал быжыглаан.

«Большевиктиң» хову-шөлдери кезиң, ажыл-ишчи кижилери-биле танывыш көргеш, орай кежээ дедир чаныш чорунтувус.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» штаттан даш-каар корр.

Марксизм-ленинизмниң чогаадыкчы хөгжүлдези

(Төнчүзү. Эгези № 223 «Шында»).

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң айтырыгларын съезд ханы анализтеп, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың элээн хөй чурттары социалистиг угланыышкынны шилип ап, олар хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунда туруп ап турар деп айыткан. Колониалдыг эртken үениң уржуктарын үзүткаарының үндезин айтырыгларын шиитпирлевишаан, национал-хосталгалыг шимчээшкин социалистиг күрүнелерниң дуржулгазын улам калбаа-биле ажыглап, оларның-биле янзы-бүрү талалыг харылзааларны тургузуп ап турар.

Даштыкы политикага хамаарыштыр съезд болза тайбыңнын эртемге үндезилеттинген программазын көдүргеп, тайбынга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетеп опу калбаа-биле түүлүгүүнгеп. Ол программаның эң чугула түүлдери чүл дээрге Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чоокку Чөөн үүкте дайын олагларын үзүткап өжүрен, агрессияның кандыг-даа илерээшкиннеринге ойтур шавыышкынны бээри, маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээрде күштүг ажыглаар дээр чоруктан ойталаары ол болур. Даштыкы политиканың айтырыгларын көрүп тургаш, делегейнин нийги дайынының түнелинде Европага болган девискээр аскерлиишкиннерин шуут хүлээп көөрүп барымдаалап, Европага коллективтиг айыыл чок чорукту хандырарынга бүгү түүлдерни кылза чогуур. Бүгү хевирлерниң боочепсектерин эңдере бүдүрерин сокеалыр дээш, ялролуг, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти хоруглаар дээш, чепсегленишкинни бүгү-нииттй дүжүрер дээш, даштыкы шериг баазаларын узуткап чок кылыр дээш демиселди иленкейжидер, а ол ышкаш дайынның таварылга болуп тыптын келириниң чадап чогун бичеледир аргалыг хемчеглерни ажылдап кылыр сорулга туруп турар. Тайбың талазы-биле съездиниң көдүргеп программазы колониалдыг ёзу-чурумнарны узуткаар дугайында КНО-нуң шиитпирлерин амыдырапга боттандырарын көрүп турар. Боттарының талазындан чүткүл салып турар бүгү чурттар-биле кайы-кайызынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылганың харылзааларын ханыладыр деп ССРЭ-ниң белен чоруун ол программа бадыткаан.

Совет даштыкы политиканың интернационалчы будүжүн демдеглевишаан, партияның съездизи хосталга болгаш хамаарышпас чорук талазыбиле эргезин камгалап турар чурт бүрүзү социалистиг демкаттыштырылга чурттарының эң-сеткил каттыштырылгазынга болгаш деткимчезинге бөгүн бүзүредиг идегел салыш болур деп бүгү делегейниң мурнунга медеглээн.

Империализмниң агрессчи политиказынга удур, тайбың дээш, улустарның айыыл чок чоруу болгаш социал депшилге дээш демиселдиң Отчёт илеткелде кирген кол угланыышкынарын СЭКП-ниң XXIV съездизи чүүлдүг деп көрген. Социалистиг элээн каш күрүнелерниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчуларының чоокта чаа Крымга болган найыралчы ужуражыышкынының дугайында дыңнадыгны империализмге удур демиселчилер чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан.

6.

Партияны улам ыңай хөгжүдериниң, нииттилел амыдыралының бүгү талаларынга партийжи удуртулганың, партия организацияларының ажылының деннелин бедидериниң айтырыглары съездиге онза кичээнгейниң чүүлү болган. СЭКП ТК-ның съездиге Отчёт илеткелинде онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң дугаймында айтырыг революстуг шимчээшкинниң, чаа нииттилелди тургузарының үндезин айтырыгларының бирээзи-дир. Ол айтырыг бөгүн марксисчи-ленинчилерниң болгаш чүүн-базын ревизионистерниң аразында демиселдиң кол чүүлү апарган.

Партияның удуртур ролюнуң кандыг-даа янзылыг кошкаашкыны социализмниң туруштарын баксырадырынга чедирер дээрзин коммунистиг шимчээшкинниң төөгүзүнүң дуржулгазы көргүзүп турар. Ылаңгыя амгы шагның байдалында коммунистиг партияларның удуртукчу ролюн быжыглаары мырынай эргежок чугула, чүге дээрге социализмниң болгаш капитализмниң аразында эң чидиг идеологтуг демиселдиң байдалдарында коммунизмниң чүүл-бүрү дайзыннары СЭКП-ниң база коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның ажылчорудулгазындан хөлегелиг талаларны дилеп тыварын, ынчангаш ооң-биле оларның атаарын баксырадырын кедергей оралдажын туралар. Ынчалза-даа буржуаз идеологтарның болгаш ревизионистерниң ол-даа оралдажышкынары хей чүве-дир.

Социалистиг нииттилелге удуртукчу болгаш углакчы күш болур Коммунистиг партияның байдалы нииттилел будүрүлгезинин системазынга болгаш нииттилелдиң хөгжүлдезинин алыс чорудулгазынга ажылчын аңгының туружу болгаш ролю-биле, ооң бүгү делегейге төөгүлүг хүлээлгези-биле хөлбаалыг.

Социал-реформи с т е р н и й, маоистерниң, болгаш өске-даа ревизионистерниң ССРЭ-ни хоптап нүгүлээр, марксисчи-ленинчи өөредигнин хажыдар болгаш ооң утказын бичелеп, империализмге удур демиселчилерниң хүрээлеңинге, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниңге чарылдырышкын киирер дээр оралдажышкынарынга удур СЭКП шиитпирлиг демисежин турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның хөделиишкиннерининг чаңгыс эвин быжыглаарынын, амгы үениң делегей хөгжүлдезинге коммунистиг шимчээшкинниң ролюн бедидериниң чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалап демделээн. Антикоммунизмге болгаш антисоветизмге удур, а ол ышкаш барын болгаш «чөөн» үзелдиг ревизионизмге, национализмге удур демисел чугула сорулга болуп мурнуку хевээр артар деп түңнелди съезд кылган.

СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазында кол угланыышкын — коммунизмче шимчээшкинниң негелдеринге дүүшкен эртем талазы-биле үндезиледиг политиканы ажылдап кылыры ол болур. Чаа болуушкуннарны теория талазы-биле түңнээр болгаш нииттилел амыдыралының угланыышкынарын илередир, нииттилел чорудулгаларының хөгжүлдезин баш бурунгаар көөр арганы берип турар маркеисчи-ленинчи эртемни удуртулга болдургаш, ындыг политиканы партия ажылдап кылып-даа турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери коммунистиг нииттилелди тургузарының эртемге үндезилеттинген программазын берип, коммунизмниң миллион-миллион тургузукчуларын, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселчилерни сорук киирип турар.

М. ТРУШ,
СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

ЭДЧ-НИҢ ПРОГРАММАЗЫ БОТТАНЫЫШКЫНДА

«ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның даштыкы садыг харылзаалары улуу-биле калбарган».

(ЭДЧ-ниң Комплекстиг программазындан).

Свердловскиниң медицина электри аппаратуразының заводу Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде киргеи чурттарның чагыгларын күүседип турар.

Хөй лампалыг чырыдар херекселдер онза калбаа-биле сураггаан. Чоокта чаа бүдүрүлгенин коллективи медицинаның ол бедии ылаптыг аппараттарын бүдүргеш, ГДР, Венгрия, Чехословакия болгаш өске-даа чурттарже чоруткан. Заводтуң кылыгларын делегейниң хөй дөлгелгелериндеи көрүп болур.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXIV съездизи аттыг бригаданың кежигүннери электромонтажчылар В. М. Буньков (солагай талазында) биле Б. П. Обыденов хөй лампалыг чырыдар херекселдерни чыып эптеп турары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Көдээ ажыл-агыйга хөй техника дээш

ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң палаталарының доктаамал комиссияларында

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң июль (1970 чыл) Пленумунуң шиитпирлериинде көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар, чер ажылдакчыларының күш-ажылын комплекстиг механизастаар арганы берип турар бедик бүдүрүкчүлүг техниканы бүдүрерин көзүдедир, оон-биле колхозтарны болгаш совхозтарны хандырар дугайында чугула хемчегларни айыткан.

1971 чылда чурттуң ажыл-агыйлары 312 мун тракторну, 168 мун автомобильди, 2,3 миллиард рубль өске-даа машиналарны, янзы-бүрү көдээ ажыл-агый болгаш мелиорация ажылдарын күүседир хөй санныг техниканы алыр ужурлуг.

Чижээ, Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министерствозунуң бүдүрүлгелери чер ажылдакчыларынга 12 мун тракторну, өске-даа хөй санныг техниканы хуусаа бетинде берген. Бо чылдың сес айларының дургузунда автомобиль тудугжулары 108 мун чүък автомобилин чоруткан, ынчангаш үшкү кварталда планын 105 хуу күүсеткен.

Дүжүт ажаан алышкынынга болгаш сөөртүрүнге негеттинер техника-биле көдээ ажыл-агыйны хуусаа бетинде хандырар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан даалгалар база чедиишкинниг күүсеттинип турар. Бирги чартык чылдың программазынга беш мун машинаны немей берген автомобиль заводтарының коллективтери база-ла чедиишкинниг ажылдаан.

Ол дугайында сентябрь 16-да Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Эвилелдиң Соведииниң болгаш Националдар Соведииниң үлетпүр талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралынга чугаалап турган. Хуралдың киржикчилери көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин техника-биле хандырар дугайында бо чылдың күрүне планныг даалгаларның күүселдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң алган хемчеглариниң түннелинде сөөлгү чылдарның дургузунда чер ажылдакчыларын тракторлар, автомобильдер, комбайннар, мелиорация, чер кастырар машиналар болгаш өске-даа техника-биле хандырары әлээн көвүдээн дээрзин илеткелчилер болгаш санал берген депутаттар демдеглеп турган.

Моон-биле кады депутаттар көдээ ажыл-агыйны машиналар болгаш дериг-биле хандырып турарында бар боттуг четпестерни демдеглээн. Түс-түс хевирлернин техниказынга ажыл-агыйларның чагыгларын ам дээрезинде долу хандырбаан. Көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектериниң айтырыынче онза кичээнгейни салган. Негелдеден үнген эргижирээн конструкцияларның машиналарын колхозтарже болгаш совхозтарже чоруда бээр таварылга бар. Көдээ ажылагыйга ажылдаар машиналарның болгаш дериглернин улам сайзыраңгай болгаш бүдүрүкчүлүг чаа хевирлерин тогаалып тургузар база оларны шиңгээдип алыр талазы-биле ажылдарны үлетпүр бүдүрүлгелери оожум боттандырып турарыи база демдеглээн.

Комиссиялар хуралга демдеглээн четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай сүмелерни ажылдап кылган.

Комиссияларның ажылынга ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң палаталарының даргалары А. П. Шитиков биле Я. С. Насриддинова киришкен.

(СЭТА).

Төрээн чурттуң шаңналы чаа-чаа тиилелгелерже кыйгырып тур

Горький хоорайга Ленин орденин тывыскан

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). нарны «Правда» солуну дамчыштыр ол кыйгырган болгай. Эш Огневтуң бригадазы беш чылдың даалгаларын дөрт чылда күүседир деп социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ам оон эгелээшкинин ёзугаар хоорайның бүдүрүлгелеринде 150 мун ажыг ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар беш чылда хуузунда-даа болгаш бригада-даа талазы-биле планнарлыг.

Бо беш чылда хоорай үлетпүрүнүң түс-түс адырларында шыпар талазы-биле өскерилгелерге доктаагаш, эш П. Н. Демичев эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин социализминиң артык күштери-биле шуут холбаштырып каттыштырары ам кол соруга болуп турар деп демдеглээн.

Силер, горькийжилер техниктиг дешилге херээнге эвээш эвес эки үүлдерии чедип алган силер деп ол чугаалаан. Сески тос чыл дургузунда хоорайның тозан цехтерин болгаш участоктарын комплекстиг механизастаашкынче шилчиткен, дөрт үүс автоматчыттынган, чартык автоматчыттынган, механизастаттынган шууштурулга болгаш конвейерлиг шугумнар ажылгалда киргеи. Горькийниң бүдүрүлгелериниң 73 кылыгларынга күрүнениң шыпар демдээн тывыскан.

Кылыр үүлдер ам-даа хөй. Чоокта чаа партияның Төп Комитеди «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериинге дүүштүр Горький областың автомобиль болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериинге кылыгларның ажыктыын бедидер талазы-биле ажыл дугайында» доктаал хүлээп алган болгай. Ынчангаш автозаводту чаартары көрдүрген. Автомобиль тудукчулары чаа хевиринің автомобильдерин бүдүрүп үндүрериичe шилчилгенидүргедедир, дизельдиг шимчедикчилерлиг автомобильдерни бүдүрүп үндүрер ужурлуг. Ол чорук улус ажыл-агыйынга дыка улуг экономиктиг ажыктакчызы бүрүзүнүң ону чаагайжыдарынга доктаамал ажылдаарынче идепкейлиг чүткүлү эргежок чугула.

Сөөлгү чылдарда Горький хоорайның овур-хевиринің дүрген чаагайжып турарын бөгүн демдеглээри онза өөрүнчүг. Силер беш чылдың түнелинде революция мурнуның Нижний Новгородунга турганыидан ийи катап улуг ийи миллион ажыг дөрбелчин метр чурталга шөлүн түдүп, он-он школа болгаш школа мурнуның албан чергелериинің бажынарын ажыглалда киирип, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң болгаш амыдырал хандырылгазының 400 ажыг бүдүрүлгелерии тутқан силер. Ынчаарга чаа беш чылда дөрт миллион дөрбелчин метр чурталга шөлүн болгаш хөй-хөй школаларны база өске-даа тудугларны ажыглалга киирер соруга туруп турар.

Бистерге, коммунистерге, ниитилелдиң сагыш-сеткил байлакшылы дээрге оон экономиктиг күүү-шыдалыидан эвээш эвес хамаажыр болгай деп оратор оон ынай чугаалаан. Социалистиг күш-ажылчы моральга, ниитилелге удур ажы-чаңчылдарның кандыг-даа хевирлериинге эптеш чок болурунга масса чонну кижизидери бистиң бүгү идейлиг кижизидилге системавыстың моон-даа соңгаар чугула соруглаларының бирээзи болуп артар. Ол соругга ажылчы чоннарның марксизм-ленинчи мировоззрениезин бедик идей-политиктиг шыпарларын хевирлеп тургузарынче утланган. Ынчангаш бо улуг болгаш чаагай херекке коллективтиң кижизидикчи күжүн, хөй-ниитиниң санал-оналыының ролюн болгаш эки үлегер-чижектерни, идей-политиктиг салдар чедирериниң бүгү хевирлерин болгаш аргаларын калбаа-биле ажыглаар херек.

Оон соонда эш П. Н. Демичев ССРЭ-ниң делегей байдалынын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының айтырыгларынга доктааган.

Эш П. Н. Демичев Горький хоорайны Ленин орденi-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Чарлыын номчаам, адыш часкаашкыннары динмирөп турда, хоорайның тугунга үе орденни кадаан.

Ол чыылганнарга дээди хавыяа дээш база катап чүректиң ханызындан изии-биле байыр чедиргеш, күш-ажылга, чаагай болгаш аас-кежиктиг чорукка чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп горькийжилерге күзээп.

СЭКП-ниң Горький хоорхомунуң бирги секретары **Ю. Н. Христораднов**, автомобиль заводунуң хөюглакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **М. И. Шебалова**, академик, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Горький университединиң профессору **Г. А. Разуваев**, «Красное Сормово» заводтуң директору **М. А. Юрьев**, Ленин аттыг колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **П. М. Соколов**, СЭКП-ниң Дзержинский хооркомунуң секретары **А. В. Алексеев**, А. А. Жданов аттыг политехниктиг институттуң студентизи **Татьяна Кузьмина**, ажылчы чоннар депутаттарының Горький хоорай Соведииниң күүскомунуң даргазы **А. А. Соколов** олар горькийжилерниң күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш партияга болгаш чазакка үректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, чүве чугаалааннар.

СЭКП-ниң Горький обкомунуң бирги секретары **Н. И. Масленников** түнелинде чүве чугаалаан, дээди хавыяа дээш Горький хоорайның экономиказының болгаш культуразының хогжүдезиниң дугайында улуг сагыш салыышкыны дээш чыылганнарның, областың бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден СЭКП-ниң Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге изии-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Бо шаңнал болза ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң бүгү курлавырларын ажыглавышаан, ам-даа эки ажылдаарын, ам-даа үре-түңнелдиг болурун биске даандырып, күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже кыйгырып турар деп ол чугаалаан.

Юбилейлиг байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумуга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны чаңгыс эп-сеткил биле хүлээп алган.

ШАГ-ҮЕ-БИЛЕ ХЫНАТТЫНГАН НАЙЫРАЛ

ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах биле кадын хаан Умайра албан ёзугунуң найыралчы аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде келген. ССРЭ-ниң болгаш Афганистанның удуртукчуларының аян-чоруктар солчулгазы шагда-ла чаңчыл болу берген. Бистиң чурттарывыстың аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларның тоогүзү бежен ажыг чыл үени хаара тудуп турар.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнезиниң тургузукчузу В. И. Ленин ыңдыг харылзаалардың үндезинниерии 1919 чылда-ла тургускан. Эрткен бежен чылдар дургузунда ол харылзаалар быжыгып, калбарган болгаш ам янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догунаашкынының эки үлегерчижээ болуп турар. Бо харылзаалар ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга, а ол ышкаш бо девискээрде болгаш бүгү делегейде тайбыңы быжыглаарының эргеажыктарынга дүгжүп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниге ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза, Совет Эвилелиниң болгаш Афганистанның аразында харылзаалар чедиишкиннинг хогжүп турар. Чуртта совет түскай эртемниглериниң дузазы-биле тудуп турар хөй санныг тудуглар оон херечизи болур. Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң дузазы-биле Афганистанда 60 ажыг янзы-бүрү объектиниң туткан болгаш тудуп турар. Ол болза бедик дагларны, оон чыткан элезиниг ховуларны кезжир туткан амгы автооруктар, гидроэлектрастанциялар, суггат дериишкиннери, хем порттары, ооредилге черлери-дир. Чуртта үлетпүрүнүң химия, даг-руда, газының чаа адырлары тургустунган. Афганистанның хогжүп турар экономиказынга мырыңай эргежок чугула он-он муң түскай эртемниглерни белеткээн. Олар — бульдозеристер, маркшейдерлер, чолаачылар, трактористер, электриктер-дир. Хөй-хөй ыңдыг профессияларның аттары афган дылга мырыңай чоокта чаа тыптып келген.

Чоокта чаа ажыглалга киирген объектилер хөй чылдарда ажылдап турар болгаш оларның тудуунга ыңдыг-ла хөй эвес күштерни үндүрген ышкаш, Афганистанга эң-не баштай барган кижиге сагындырып келир магат чок боор. Ынчалза-даа эң-не нарын байдалдарда оларның тудуун кылып турганын көрген кижидер совет болгаш афган тудугжуларның үлүүнге опаашкан улуг бергелерни билип ап болур. Гиндукуш дамчыштыр Салаңг арттың девискээрииге автоорукту канчаар тудуп турганын көрген мен. 30—35 градуе изиг чайын безин үш чартык муң метр бедик ол артка соок. Тудугжулар дагны буза тепсир. Кушка—Герат—Кандагар автооруктуң тудуун кылбышаан, совет болгаш афган орукчуларның канчаар ажылдап турганын көор турган. Ам ол автоорук делегейниң бүгү чуруктарында «өлүмниң эзи ховузу» дээр элезиниг ховуну дамчыштыр эрткен. Бо үеде ол орук-биле Совет Эвилелиниден болгаш Ираидан чүктер Афганистанче чоруп турар.

Кабулдуң үлетпүр комплекстизинге энергияны берген Наглу гидроэлектростанциялың тудуунга баар, ол ышкаш Джелалабадтың суггат системазын көор ужур менээ таварышкан. Шаанда эзи чыткан, Кабул хемниң 70 километр узун дуртуг канал-биле келген суу-биле суггарган элезиниг хову ам чечектелген сад болу берген. Ол черлерде мал ажылының фермаларын, чуртталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, гостиницаларны тудуп, ажыглалга киирген. Кабулдуң политехниктиг институдунуң тудуун эгелээниниң херечизи болган мен. 1963 чылда Афганистанга аян-чорук кылып чораан үезинде Л. И. Брежнев оон дежээниң баштайгы дажын салган. Ол институттуң бажыңнарының комплекстизи хоорайның архитектура каастаалгазы болуп турар. 1972 чылда институт совет башкыларның белеткээни баштайгы 114 афган түскай эртемниглерни — орумпекчилерни, нефтичилерни, электриктерни, химиктерни болгаш орукчуларны ооредип үндүрер.

Сөөлгү чылдарда Совет Эвилелиниң дузазы-биле Афганистанга тудуп, ажыглалга киирген объектилерниң ыракта-ла четче эвес даңзызы ыңдыг-дыр. Мазари-Шерифтен ырак эвесте азот-туук заводун, металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң баштайгызы — Джангалакта заводту болгаш өске-даа хөй объектилерни үстүнде санап айыткан тудугларга немеп болур.

Неделяда ийи удаа моңгүнелчек «ИЛ-18» самолёттар Кабул аэродромунга ужудуп чеде бээр. Олар бүгү чуртта объектилериниң тудуунга ажылдаар совет түскай эртемниглерни Афганистанга чедирип турар. Аэродромга силерии барык орус «Мадрасте» уткуп алыр. А хоорайга чоруп тургаш, чамдык черлерде орус дылга «Парикмахерская», «Портной», «Ресторан» деп бижимелдиг чарлалдарны көрүп болур силер. Бир эвес шаанда тудугларга совет болгаш афган түскай эртемниглер ижнежир турган болза, ам хөй афганнар орус дылды билир: оларның чамдыктары Совет Эвилелиниге ооренген, өскелери тудугларга орус дыл-биле чугаалаарынга ооренип алган. Совет болгаш афган кижилерии деминг күш-ажылга быжыккан бижыг найырал холбаштырган, а совет кижиге ынан болгаш ону хүндүлээр дугайын Афганистанга чурттап турганым чылдарда бүзүреп көрген мен. Күш-ажылчы чедиишкиннерии дээш бистиң хөй түскай эртемниглеривне афган орденнер-биле шаңнаткан.

Найырал дугайында совет-афган керээге ат салган хүнүнден бээр 50 чыл оюн бо чылын Кабулга болгаш Москвага демдеглээн. Ук керээ бистиң чурттарывыстың аразында туруп турар бот-боттарының хүндүлежириниң, холгаарлашпастың, чаагай кожа-хелбээ болурунуң болгаш кады ажылдажылганың принциптерии бижыглаан. ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның адынга чоруткан телеграммазынга Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шах афган национал экономиканы хогжүдериниң херээнге Совет Эвилелиниң дузалажчызын база бедии-биле үнелээн.

Афган чазактың чорудуп турары позитивтиг нейтралитеттиң, политиктиг болгаш шериг блоктарынга каттышпастың, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың догунаашкынының политиказы совет-афган найыралчы харылзааларны быжыглаарынга база дузалап турар. Афганистанның хааны Мухаммед Захир Шахтың Совет Эвилелиниге аян-чорүү бистиң чурттарывыстың аразында найыралчы чаагай кожа-хелбээ харылзааларны улам калбартырынга болгаш ханыладырынга дузалаар.

В. ГАВРИЛИН (СЭТА-ның корр.).

Кабул

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың түскай эртемниглери ийи чурттуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чугула ужур-дузалыг, көдээ ажыл-агый талазы-биле улуг эртем-шинчилел ажылын нады чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Минскиниң чер ажыл институдунуң профессору Николай Мухин Шваанда (Шверин өкруг), оон тургусканы күзүн чажып тарыыр көк-тарааның «Белта» сорту ында чедиишкинниг өзүп үнүп турар.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

ГОРЬКИЙ ХООРАЙ — 750 ХАРЛААН

Горький хоорай бо хүннерде аныякый берген. Сентябрьның чаашкыннары-биле чүгдүнүп калган оон делгем күдумчулары, шөлдери туптар, плакаттар-биле шиметтинген. Кайы-даа күдумчуну, шөлдү көөрге — маннап чоруур иви чуруп көргүскен чараш транспарантылар. Хоорайның сүлде демдээ болур ол иви биле «750» дээн чурагайлар хоочун ол хоорай байырлал хүннеринде-дир дээрзин сагындырып келир.

Волга биле Оканың каттышкан черинге Алдыы Новгородту үндезилеп тургускаңнылаң бээр чеди чартык чүс чыл болган. Оон бээр хөй суг ага берген. Россия күрүнениң дайзыннарын ол үенин дургузунда Волгага турган ол шивээ бодунуң патриотизми болгаш угаан-бодалының күжүбиле чаңгыс эвес удаа кайгадып келген, маңаа өскен талантыларга база делегей магадап келген. Минин болгаш Пожарский, Добролюбов болгаш Горький, Чкалов болгаш Нестеров, Кулибин болгаш Лобачевский, Свердлов болгаш Ванеев, өске-даа хөй улуг кижилер Алдыы-Новгород черни боттарының түскай онзазы-биле алдаржыдып турган.

Алдыы Новгород биле Горький хоорай дээрге, дүүнгү болгаш бо хүннерни көргүзүп турганзыг сагындырар. Эрткен үүс чылдың эгезинде ол хоорайга чүгле он муң кижи чурттап турган дээрзинге бүзүрээри берге.

—Ол дээрге шынап-ла ыңдыг турган чүве— деп, Горькийниң хооркүүскомунуң даргазы А. А. Соколов чугаалап турар. — Хоорай дээрге XIX үүс чылдың үженги чылдарында чүгле хөгжүп эгелээн. Ам хоорайда миллион ажыг кижи чурттап турар.

Улуг Октябрьның соонда горькийжилер чүнү чедип алганын дараазында чурагайлар чугаалап турар: Совет эрге-чагырганың чылдарында хоорайның үлетпүр продукциязының хемчээли 400 катап өскен.

Горькийниң бүдүрүлгелериниң чедиишкиннери амгы үеде бүгү делегейге билдингир Горькийниң автомобильдерин болгаш фрезер станоктарын хөй чурттарже чорудуп турар. Эрткен беш чылда хоорайның заводтары болгаш фабрикалары үүс-чүс мун телевизорну, ийи муң ажыг суднонуң күчүлүг шимчедикчилерин болгаш газомоторкомпрессторын бүдүрген. Горький маркалыг продукция дээрге — далай болгаш хем судноларды, химия болгаш нефть болбазырадыр үлетпүрлер кылыглары, чоннуң херегледл барааннары болурдур... Горькийжилер сески беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде — 1970 чылдың ноябрь 6-да күүсеткеннер. Күш-ажылчы ол хоорайны Төрээн чурттуң дээди шаңналы—Ленин орденбиле шаңнаан.

Беш чылдарның чылдарында хоорайның бүдүрүлгелеринде бедик мергежилдиг ажылчыннары, кадрлары өскен. Үжен чылдар үезинде автозавод дарганнары— Александр Бусыгин, Степан Фаустов, Федор Велигжания оларны — стаханов шимчээшкинининиң эгелекчилерин бүгү делегей дыңнаан. Сормовчулар база ажылчын аңгының мурнакчы отряды болуп боттары илеразн. Олар баштайгы совет танкыларны бүдүрген, каңны үзүктел чокка эзилдиреринің баштайгы тургузуун кылганнар. «Кызыл Сормовонуң» гаваньнарындан суг адаанга эжиндирер чалгыннарлыг, чон сөөртүр баштайгы улуг судноларны үнгүлээн. Горькийниң он-он дээди ооредилге черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының эртемденнери үлетпүр бүдүрүлгезин хогжүдериинге улуг салыышкынны кирген.

Боттарының хоорайының 750 чыл оюнга холбаштыр горькийжилер Төрээн чуртунга чаа белектии белеткээннер. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, чаа беш чылдың сес айларының дургузунда саарган продукцияның хемчээли 10,8 хуу көвүдээн. Үлетпүр хогжүдезинии ыңдыг темпизин Горький хоорай бир-ле дугаар чедип алган. Горький өзүп уламчылап турар. Амгы беш чылда аиаа ийи эвес, харын дөрт миллион дөрбелчин метр чурталга шөлүн туткан турар. Чаа-чаа магазиннерни, театрларны, эмнелге черлерин, гостиницаларны, спорт комплекстерин тудар. Беш чылдың төнчүзүнде Горькийге метро тударының төлевилелин кылын доозар.

Хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле ол бүгү ажылдарга орденниг хоорайның бүгү ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар. Төрээн чуртунуң шаңналы дээш, партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны дээш, горькийжилер аиаа сорук кириишкиннинг күш-ажылы-биле харылап турар.

Г. ВОРОНИН,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Н. А. НЕКРАСОВ.

Бо чылын миллион-миллион совет номчукчулар, делегейниң дешпилгелиг хөй-ниитизи улуг орус шүлүкчү, революсчу демократ, делегей литературазының классиги Н. А. Некрасовтуң төрүттүнген хүнүниң бөөр 150 чыл оюн демдеглеп эрттирер.

Н. А. Некрасовтуң чогаалдарын тыва номчукчулар эки билир. Оон хөй-хөй шүлүктери, шүлүглелдери, «Оруска чурттаазы кымга экил?» деп улуг хемчээлдиг чогаалы школа программаларында киргён. Оларның иштинде «Садыгжылар» деп шүлүглел база бир чугула черии эолеп турар.

Шүлүкчү бодунуң чогаалын кады аңнап чоруп турганы крепостной тараачын Гаврила Яковлевичиге тураскаатkан. Чогаалдың үндезинниңге ол тараачыннын чугаалап берген сактышкынын алдынган. Ол тоолчургу чугааны ажытлап алган, шүлүкчү ынчаардагы хаанныг Россияга чоннуң кадыг-берге амыдыралын көргүскен.

«Садыгжылар» деп шүлүглелден үзүндүнү Алдын-оол Даржаның очулгазы-биле номчукчуларывың кичээнгейинге бараалгаттывыс.

Садыгжылар

(Шүлүглелден үзүндү)

Буянныг чүве күзеанзе, дашкаң карартыр иш.
Бүзүттүг чүве бодазынза, шала ишкеш олур.
Бурунгунуң тоолундан.

Күжүр эрлер суурдан
үнгеш-ле,
Олча-ажыын үлешкештин,
Хүрээ уунче тейлегилээштин,
Ох, ах дижип олурулаан.
— Онза-ла саттың, күжүр
акый!
О, ох дигилеп орар чүүл?
«Беш меге-биле аскым долган,
Бужарын үндүр дүкпүрбес,
Меге чокка кым молчудерял—
Бурган-на болгаш
орштээр-дир!»
Күжүр ашак
сактып-сактып-ла,
Хүрээ уунче тейлеп турган.
Садыгжы кижи чугаазынга
Чаңгыс-ла шын турган болза,
Ядараастың, шалдайгаштың,
Шагда-ла буурап дүже
бээрлер —
Хөрээнүң өл-шык
каттарынга
Хөмдүрелер... ээ-че, салым!»
— Калистратушканы үргеш
салдың,
«Харын боду менден дора,
Түремиктп-даа үптептер оң».
— Дүржок хей боор, салым
кээрге,—
«Ам бо шагда садыгжыларга.
Ажык-кончаа шоолуг үнмес.
Каргыштыг дайын үнер деп
тур,
Халаптың чүү дээр оңу.
Чедиңгир куда болган черден
Шеригже күдээни алгаш баар!
Хаанга каткы-хог—чонга
хинчек!
Хей черге хөрецги чашкан,
Кара далай кызыл-мынгы хан.
Хеме еези озаңналган.
Коргулчун окту төндүр аткан,
Экерлер тыпы кам чок болган,
Хоор чон човулаң көрүп
чурттаан,
Эрээ, човуур суурлар эргээн.
Ой! Уян-муңгак херээженнер,
Караанар суун ишпенер-ле!
Оол ам-даа дириг кижи-дир ол,
Кажааладыр чап-даа болбаан!
Арталаар эп чок! Ооздуу олар
Хөөрже үдээн ышкаш көстүр.
Хөөледир кыстар ыглажы
бээр.
Арагалаан эрлер дендээр.
Арага садар буурул ашак
Амыраш куъдун ышкынгы
дег!
«Бачымнаан чон кара
аайымда,
Бажым ажыр чүгле куш
ужар!
Чайны чайладыр, күсту
дургун
Сүзүктүг чон, чүнү кылган,
Сагынган-бодаан сагыжы чүл?
Чүү-даа чок де, омаа-хоң
чоор!
Мегеледип аар чон боор, куда,
Көпеекти тарыыр эвес,
Хөрээнден тыпкан олча-
ажыын
Менээ садып, ижип, чип
аарлар!»
«Хамык акшазын ижип
аарлар.
Кадайлары самдараңваан!
Кордал чок шылба
ндиктиглер,
Хоорай кирер самдарактар!
Ой! Оо-хоран ажыг арага,
Орта эвес кыдат шайы,
Бургураан чыдыг таапкы
ыжы!
Бузуриугар чыгыы чүвейн.
Арага ишкеш, таапкы
тырткаш,
Лай-баш чок тенимр чыгыы.
Каптагайның от халавын
уткуй
Калчаа дайын эгелээн боор!
Өткүт мургулар бүшкүүрлеп
тур!
Өлүглер тура халчырыйна!
Хыдыкчы бужар херектер
дээш
Кымнар харыы тудар ирги?
Чалаң-бурган
килецизээрийне...»
— Ча-чаа, акый! Коргунчуг-
дур!
Карак ажыттап акша чиптер
Хажыы черден кезиили бе?...

Кызылдың парыгы. Ногаан театрны удус шыгырт долдур олурупкан.

— «Тере-Хөл» колхозтуң мурнакчы саанчызы Сарбай «Кадарчының таалалын» ырлап күүседир-дир!

Чарлакчы аяк хаалдыг хүрен торгу тонуп хөлбеңнедир базып чоруй барды. Көрукчулерден каш бөрбак кижи хөөнүг, хөөн чок адыш часкап кагды.

Сценага ак-көк торгу тоннуг аныяк кыс үнүп келди. Аът баштыг, өткир хылдыг бызаанчыга үдеткеш бадырыптарга, көрүкчүлер ыржым-на бардылар. Тере-Хөлдүң серии тайгаларында аржаан болган кара дамырактың саарыгландыр агып чыдары ышкаш, арыг болган чиңге үн Кызылдың ногаан арыынга тарап үндү. Шынап-ла, көктүг чайның айлап куштары-даа аңаа ырлажып турган болза, оларны кым-даа дыңнавас турган ийик.

Аныяк кыс ырын төндүрери билек, зал диммиреп-ле үнүп. Кыс маңавааны диммиттиг адыш часкаашкыннарындан шала аңгалаксап, буттарының чанында кээп дүшкүлээн чечектериң эвээш, көвейин-даа эскербейн, дүрген-не ыдай болду. Адыш часкаашкыннары кедереп-ле тур, кыс каш-даа катап кээп мегейди. Оон терен кара бажының дүгүн, чугажак ак шырайын, хүлүмзүрүптерге барык-ла шупту кесту бээр, түн дег, ак диштерин каяа бир-ле көргөним ышкаш болду.

Ынчаар-ла адыштарым кыскыже часкап олурумда, чаш болгаш дидим эвес үнүн «кавындылапкан мен, башкы» дээни бажымга чык диди.

Шымбай ирейниң чүрээ

Чечен чугаа

«Мээң өөреникчим-дир! Чедиг дугаар класстың тергиин өөреникчизи турган Сарбай ышкажыл! Саанчы апарганы олдур! Школага-ла ыңдыг уруг болбас ийикпе, дестүнмес, даңгаар-ла ырлай каапкан чоруур!»

Олудумдан тура халаанымны безин билбээн болдум. Бир көөрүмге, сцена артында халып келген тур мен:

— Байыр чедирип тур мен, Сарбай! Ам база чула-ла кавындыладын!

— Четтирдим, башкы! Четтирдим!

* * *

Ынчан Тере-Хөлге башкылап чеде берген мен. Ажыбиле сеглээрге, баштайгы үеде орта онза-ла таарзынмаан мен. Долгандыр кара эзимнерге хүрээлеткен ыржым суур. Таныыр кижилер чок. Ынчангаш кичээлдерим эрттирип каапкан-ла, бажынымга номчуттунгаш чыдыптар турган мен.

Мээң ыңдыг амыдыралым үр болбаан. Удаваанда амыдыралдың, ажыл-херектиң чымыштары мени, часкы үерлээн улуг хем дег, хөме алы берген. Оонбиле кады, кижи бала ижээген адыг эвес-ле болгай. Танышкөрүштер эңдерли берген.

Суурнуң чурттакчыларындан школа таныылы ашак-биле кончуг таныжа берген мен. Ол мээң өөреникчим Сарбайның кырган-ачазы кижи. Ол бичии уруг кырган-ачазының холунга өскен. Ынчан Сарбай интернатка чурттап турган, а кырган ачазы—суурнуң кыдыында бичии борбак бажыңында. Кырган танныылдың адын Шымбай дээр.

Шымбай ирей ажылынга кончуг ак сеткилдиг. Ажылындан кажан-даа халаажырабас. Имир дүшпээңде-ле, школада чедип келген, сыйтударын чүктепкен базып турар.

Мен физика башкызы кижи болганымда, кежээниң-не школага келгеш, даартагы кичээлдерге белеткенип, дуржулгалар кылыр турган мен. Шымбай ирей меңээ черле шаптык катпас. Ырактан көрүп, дал даңзазы-биле таваар таакпылап, сырбыгыр өшкү салын сүйбап каап олурар. Чамдыкта электриниг машинаның согунарының баштарынга кадар, калыыр октагларны өйүнде кылдыр чыгаш, ашакка дээстирер мен. Электриниг октага оон холунуң кылын кежин сырт кылдыр согарга, ирей сырбаш безин дивес, чүгле маңнай үлээн бичии хаваан, оожум арның кедергей хээлендир хүлүмзүрүп каар.

Ажылымны доскаш үнүптеримге, Шымбай ирей мени ыап-ла ажикке чедир үдээр. Кады кылаштап оргаш көөрүмге, ашактың бажы мээң эктимден-даа чавыс чоруур. Ыңдыг чолдак ыңдыг чугаасоот чок ирейде аңаа эвес чүрек чаштының чоруурун ынчан билбээн мен.

Хүннер билдиртпейн эртип турган. Кышкы дыштанылга келген. Январьның соогу чыккылаар чүве.

Бир-ле эртен өлурумда, Шымбай ашак кирип келди. Ирейнин шырайы көөрүмге, бир-ле чүвеже далашкан ышкап. Оон ыңдыг буу-даа чораанын черле көрбээн мен.

— Олурунар, кырган, майдан иже каапкыңар.

— Олурунар деп чүү дээринер ол, соонда, соонда... Тайга үне бердим. Сарбайны эдертип алган мен, чоктавас силер, башкы.

Мен херекти чугулага албайн чөпшээрежин кагдым.

Эртенинде суурну көргүнчүг медээ шыва алы берген: Шымбай ирейни адыг тудуп каапкан! Өлүг, диригнин ийи аразында!...

Эмнелгеге халып барган. Амда эккелбээн деп мындыг. Шымбай сугга чеде берген. Сарбай база чок.

Дүүн эртен Шымбай-биле овааырымчалыг чугаалашкан болзумза, Сарбайны чөрүтпаан болзумза, ирей чааскаан ынаар барбайн, айыылга таварышпайн барып болур турган деп чүвени бодап келиримге, сөөгүм чештинип турду. «Тайга үне бердим» дээрге, ыяштазы ол-дур деп бодаан мен. Оларнын адыг өлүрер дээнде, «аңнап чоруптум» деп улут аас этпес даар ада-өгбезинин аажы-чанчылын кым билген боор.

Шымбайны кежээликтей панакка сөөртүп эккелдилер. Ашак-даа он чок. Эмчилер аңаа кымны-даа чагдатпадылар.

Оон ынай үш адыг база сөөртүп эккелгеннер. Ийизин Шымбай бижектеп каан, бирээзин Сарбай боолап каан болду.

— Кортпадың бе?—деп, Сарбайдан четтиклейн айтырдым.

— Бавындылапкан мен, башкы—деп, Сарбай дүш чок харылады.

Оон ынай түнү-даа айтырбадым.

Шымбай ирей ийи-үш хөндүр утаан кирбээн. Оон хаваанын кежин адыг, аяк орну дег, ол соп октапкан. Ол холун база уштап каапкан. Ашактың амы-тынын кезер эмчи-ле ап болур турган. Ындыг эмчи суурда бар эвес. Кызыл чорудар дээрге, өштүг чүве дег, бакка бак улажып, шуурганнап, хар чагташ туруп берген.

Кызылдан самолёттуг хүннүң манап турган бис. Самолёт хонар шөлдүң харын эртенниңе суурнуң хамык чурттакчылары, бүгү сургуулдар барып таптай базып каар. Дүненинге шөлдү хат дуй хөртүктеп каапкан боор. Эртенинде база катап-ла дөртен-бежени-биле четтинчип алгаш үнүптер бис.

Беш хире хонуп чораан, Шымбай ирейнин угааны чавып келген. Миннип кел салы-ла эмчилерден мынча деп дилээн-дир:

— Мени уштаан адыгнын эздин дүүн эккеп берип көрүнер.

Ашактың чагын дораан күүседип бергеннер. Адыгның эздин ийи-үш дайнамны чиген. Шымбай мынча деп чыткан:

— Адыг мээң эздимни чиген эвес, мен адыгның эздин чидим ышкажыл. Чорта-даа берзимзе ажырбас, үругларым.

Ирей бодунуң сегий бээринге бүзүреваан. Эмчилер ашакты өөжүргадып турганнар:

— Ажырбас, кырган. Удавас самолёт келир, Кызылче ужуптар сен, кан-калык чанып кээр сен. Ам-даа та чеже адыг даалаар сен.

Даартазында суур кырынга самолёт даажы дыңналы берген.

Шымбай ол кежээ-ле Кызыл эмнелгезинниң операция столунуң кырынга чыткан. Адыгга ууштаткан киживис сегий эгелээн деп удатпаанда медээ келген. Шымбай ирейниң дугайын кезек када барык-ла уттупкан бис.

Чазын өт-сиген ногаарарын, хектер үнү чайтыгайның турда, Тере-Хөлдүң чаражын чүү дээр. Өн-базын чечек шыпкан кезек-кезек оймактарны көөрге, хөрагай чадыг каан чүве-биле дөмей-ле.

Майның ортан үези. Суур чаныда шөлге мөңгүннелчек чалгынаарлыг самолёттар уурук-сууруктан хонуп-ла турганнар. Оларның бирээзинден Шымбай ирей каттырымзап үнүп келген. Ирейни суурнуң чурттакчылары улуг, бичези чок үлеп-ле турганнар.

(Уланчылыг).

Кызыл-Эник КУДАЖИ

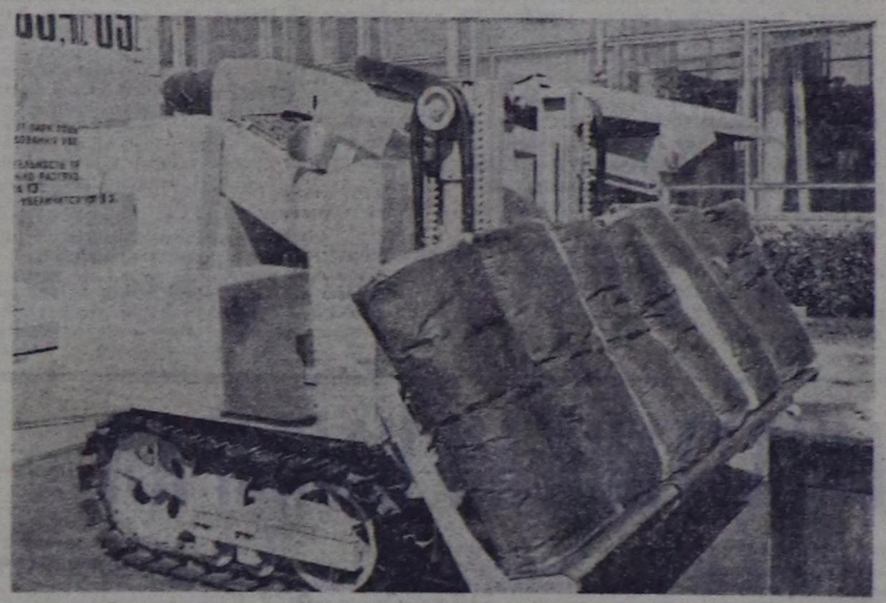

МОСКВА. «Транспорт, чүдүрер-дужүрер, склад ажылдарының комплекстиг механизациязы болгаш автоматчыдылгазы» деп делгелгеге 700 ажыг делгинрии делгээр деп турар. Делгелге сентябрьда СССР-ниң УАЧД-зинге ажыттынар. Делгелгеге чурттуг 40 министерствозу болгаш төп албан черн, оң ажыг эвилелдешкен республикаларның заводтары, институттары, төлевилел организациялары болгаш конструктор бюрозары киржир.

ЧУРУКТА: шоодайларлыг чүктерии чүдүрер болгаш транспорттаар агрегат. Хол-биле кылыр эң хөй күш үндүрер ажылдарның бирээзии механизастаар арганы берип турар.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ООҢ ЭЧИС СОРУЛГАЗЫ

Ол медерелдиг күш-ажылчы чуртталгазын мал ажылынга бүрүнү-биле бараалгатkан. «Малчын» колхоз тургустунуп, оон экономиказы чаа-ла бут кырынга быжыгып турда, Моңгуш Сортай-оол мал эмнээрниң эге билиглерин чедип алгаш, хире-шаа-биле мал эмчилеп эгелээн. Малдың янзы-бүрү халдавырлыг аарыгларын-дан колхозта ниитилештирген мал-маганның баш санын камгалаар талазы-биле ол эвээш эвес үлүүн киириштирген.

1956 чылда Моңгуш төрүүр хойлар кадарар дугайында колхоз даргазынга билдириишкин киирерге, оозу мынча дээн:

— Хой кадарары дээрге харыысалгалыг болгаш чымыштыг ажыл болгай. Дем-билелиг кижи-дир сен, харын. Кандыг-даа боор, кадарыңар. «Дагаа оол-дарын күзүн санаар»—деп, норус улустуң мерген үлегер-домаа бар болгай, а сээң дүмүдүңну база-ла көре бээр бис ийнен.

Кандыг-даа чаа ажыл кижиге баштайгы удаазында берге болбайнаан. Баштайгы чылын Моңгуштарның өг-бүлези 100 хойдан-на 80 ажыг хураганны үренди камгалап, бир хойдан 2 килограмм ажыг дүүтү кыргып алган.

Удатпайн Моңгуш Сортай-оол хой малдың ажыыгын билип, онаашкан ажылының үүнүттып, мурнакчы малчыннарның ыбайлан аргэ-дүржулгазын өөреднип, чымыштыг ижинге дадыргып, элээн үе эрткен соонда идээре кадарчыларның бирээзинге санадып, ол чылдарның дүргузунда төрээн колхозунга хой-хөй хураганнарны өстүрүп, хөй тонна дүүтү күүрүнеге дужаган.

Бир-ле катап колхоз даргазы келдирткеш, ону чылгылаарын сүмелээн. Сортай-оол үөлүшээрешкен. 1968 чылда малчын Моңгуш Сортай-оол чылгычы апарган.

Черле ажылга үүренкиир кижи болгаш, ол база-ла чылгы ажылынга багай эвес көргүзүглерлиг болган. Бо чылын 100 төрүүр беден-не 75 кулуннуң онча-менди камгалап алган.

Колхоз баштаар чери оон каран кызыл күш-ажылын үнелээш, ону Хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг барааннар-биле удаа-дараа шаңнап келген.

«Чылгычы кижи омак» дижир. Моңгуш Сортай-оол чүгле чылгы малдааш, сеткили ханып турар эвес, ол угундан малчын болгаш, аңаа чоргаар. Мал кадарары — оон амыдыралының эчис сорулгазы болган.

Төлептиг-ле эш!

Ч. СЮРЮН.

Моңгун-Тайга район.

Малчынның оруу

— Ынчан мен тудутта мен. Колхоз даргазы келдирткен медээ келген. Чүү болганы билдинмээнинден далаш-биле четтим.

Даргам тургаш:

— Гурумчуп чурттаарда тудут-суур чүгула-ла харын, Моңгуш Хөлчүкович, силерниң ус-шевер холуңардан бүткен бажыңнар кудумчу боол чоруй баарды. Өстүрүп кижизиттикниң оолдар оскенин дузазы чокка тудутнуң мастерлери болган ышкажыл?

— Олар ам ыдык чок, бүзүрел болур эрлер-дир ийин, дарга.

— Баштаар чер силериниң ачы-дузаңарны бедин-биле үвелээш, коммунист кижи боорунарга база бир нарын ажылче шилчедерин сүмелеп турар чүве-дир. Мал ажылын көдүрер, оон баш саның өстүрер, продуктулуун бедидер, колхозтуң экономиказын көдүрер, өскээр чугаалаарга, мал ажыл-агыйлыг колхоз болурун бодап турар чүве-дир, силерни хой ажылынга быжыглаза кандыгыл?—деп, колхоз даргазы сүмелээн...

Оон агелээш-ле Моңгуш Хөлчүкович Артаа чаа ажыл хүлээлгежө киришкен. Малчыннап кирери күзүн 153 хурагаа хүлээп ап, малчын орукту ынчаар иэзэн.

— Кандыг-даа ажылда каазлама орук кайда боор. Кадыг-бергелерге удаа-дараа таваржып: малдың өдек-кыштаа, шын одарладыры, аксактаар, куртуур, брюцеллёзтаар, дескинчектээр аарыглар, малдың хоралыг дайзыннары бөрү, оор-суук дээш чүү турбады дээр. Чалгаа-шүшпен, бергелерден кортар кижи малчын болган дүжүү чок чүве. Чылдар эрткен тудум мурнакчы эш-өөрүүн арга-дүржулгазындан өөренип ап, шору малчын дирти берген бис. Сөөлүнде барып. 1968 чылда Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны-даа апардым—деп. Артаа чугаалады.

Малчын, колхозтан совхозка чедир хой ажылынга 22 чыл ажыг стажтыг. Коммунист кижиниң мөзү-шынарын долузубиле бадыткаан, бичче сеткилдиг, хөй-ниитичи үлегерлиг күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап, көдээ болгаш район Советтериниң депутаттарынга кап удаа соңгудуп келген. Ол ам Ак-Туруг көдээ Советиниң депутады, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң члены үнүп турар.

Эрткен юбилейлиг чылда бүгү чуртка казбарган социалистиг чарышка киришкеш төрүүр чүс баш хойта онаапшыр чүс хураганны менди ап, бир башка онаапшыр 2,6 кг дүүтү кыргыт алган. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглери дээш малчын ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан. Ол шаңнал ону сорук кинрген болгаш күш-ажылчы идепкейин хайныктырган.

Моңгуш Хөлчүкович Артаанын алгаалдазында ам 744 баш хой бар. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, колхозтуң экономиказын көдүрер, өскээр чугаалаарга, мал ажыл-агыйлыг колхоз болурун бодап турар чүве-дир, силерни хой ажылынга быжыглаза кандыгыл?—деп, колхоз даргазы сүмелээн...

Оон агелээш-ле Моңгуш Хөлчүкович Артаа чаа ажыл хүлээлгежө киришкен. Малчыннап кирери күзүн 153 хурагаа хүлээп ап, малчын орукту ынчаар иэзэн.

— Малчыннан келген чылдарында Төрээн чурттуна 8 муң ажыг хойну остүрүп, 14 тонна дүүтү дужаадым—деп, Моңгуш Хөлчүкович чугаалап олурар.

Малчын «УТКА 25 чылы» совхозта дүржулгалыг хойжу, хөй-ниитичи болурундан ацгыда, хой үругларының адазы, үругларының кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып чоруур. Чараш ажыл-чан, коммунистиг мөзү-шынар чүгле школага эвес, хөй-ниити черлеринге, эң ылаңгыя өг-бүлеге хевирлеттинип тургустунар дээрзин өг-бүлевин дүржулгазындан бадыткап турар. Адаценин ыңдыг сагыш салышкынының түңелинде үругларының чамдыкчы дээди өөредилге черлериниге болгаш чамдыктары дээди эртем дооскаш төрээн Тывазында ажылдап, төлептиг кижилер болган.

Х. ТОВАРЫШТАЛ.

РАДИО КАЖАН ЧУГААЛААРЫЛ?

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурнуң кедээзинде түүйбү заводунуң чоогунда чазаглыг оруктуң он талазында болук чуртталга бажыңнарлыг, озалаан бичии сууржугаш бар. Ында школа бар болгаш хөй чурттакчылар чурттап турар.

Ол сууржугаштың бажыңнарының радиолары чугаламастаанындан бээр ам үш ай ашкан, электри чырыы кыпластаан. Ол хавдырылга талазы-биле харыылап турар районнуң организацияларынга негелде тургузуп, чурттакчылар каш-даа катап барган. Ындыг турбүже, бо үеге чедир байлал ескерилбээн. Ужуру чүдел? деп чурттакчылар айтырып турар.

Х. АРТАС-ООЛ.

* * *

«БОДУҢАР КЫЛЫП АЛЫҢАР»

Ак-Довурак хоорайның Чкалов кудумчузунда № 2 бажыңның бирги квартиразында чурттап орар хамаату О. Кара-Кыс ук квартиразынга септелге херек апаарга, негелде тургузуп турган, 1967 чылда арай деп чапшээрелди алган. Ынчалза-даа ук септелге ам-даа кылынмаан. Эжиктер, соңга рамалары, электри дамчыдылга проводтары, печка, хана штукатурулары сандан үнүп, үрелген.

Оон бээр эрткен чылдарда О. Кара-Кыс ук септелгени кылын бээр дугайында дилегни чуртталга-коммунал участогунуң начальниги эш А. Сольнике хөй катап тургусса-даа, харыы чок арткылаан. Ында сөөлгү катап чеде бээрге, начальник «бодунар кылып алынар» деп харыы берген, а Кара-Кыс боду септээр аргазы чок болуп турар.

Септелге кажан болурул?

К. МАЙ-ООЛ.

* * *

ЭШТЕР ТРАКТОРИСТЕР, МОНУ БИЛИП АЛЫҢАР

Трактористер болгаш комбайнерлер хову шөлге агаар-бойдустуң янзы-бүрү байдалынга ажылдаар болгай: улуг чаашкыында-даа, дыңзыг хатта-даа база чамдыкта аажок изигде-даа. Агаарның улуу-биле өскерлип турары ховуда ажылдап турарларга янзы-бүрү аарыгдап азырыышың чыдагананы болу берип болур. Агаарның температуразының хенертен соой бээри, чаашкыны, дыңзыг хаттар кижиниң организминиң хөлүн эртпир соой донарынга чедирип, грипп, ангина, өкпениң дегдирери, плеврит, ревматизм, радикулит, тыныш органнарының катар аарыгларын өскүдер.

Мага-боттуң соой доңа бээри-биле болдунар аарыгларны болдурбас төлээде, сагыыр үүлдер болза:

1. Чаашкыннывыг, соок үеде брезент плащ, хөвеңниг хөректээш хем азы резина изик-кедер. Ол черге, соок даштар кырынга олурун, чыдып болбас, ажылдаан соонда, ол хевиң кургадып алыр.

2. Бодувуң организмиң дедыктырар дээш доктаамал хемчегларын алыр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ЧАА ИНТЕРНАТ

«Доң-Терезин» совхозтуң төвүнде туйбу-биле ылган дөлгем, чырык өрээлдерлиг, 80 оруннуг чаа интернатты ажыглалга киирери-биле комиссия ат салып, хүлээп алган. Интернаттың тудуг-монтаж ажылдарын Грузин ССР-ниң төвү — Тбилиси хоорайдан келген тудугжулар С. Карсилев, В. Толсаханов, К. Спиров, В. Мянамшев, Е. Толсаханов олар күүсеткеннер.

Интернатты кыска хуусааның иштинде эки шынарлыг доозуп бергени дээш партком, кедээ Совет, совхозтуң дирекциязы, ада-иелер болгаш өөреникчилер өөруп четтиргенин тудугжуларга илергейлээннер. Школаның дирекциязы тудугжуларга үнелиг белектер тывыскан.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ТЕЛЕвидение

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
МОСКВАДАН

11.55—Дамчыдылгалар программазы. 12.00—Сөөлгү мелээлер. 12.05—Үругларга. «Арзылаңны канчаар чаажыктырарыл». Диргі чуруктарлыг фильм. 12.20—Баскетболга Европа чемпионады. (Эр удустуу). ГФР-ден дамчыдылга. 2-ги кезээ. (Бижидилге). 13.00—Үругларга. «Индеец Джонуң өлүмү». Уран-чечен фильм. 14.15—Музыкалыг мергүдээ. 15.00—«Ирландияның баррикадазы». Бирги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

Телемедээлериниң тускай үндүрүлгези. 15.30.

МОСКВАДАН

15.40—Сөөлгү медээлер. 15.45—«Ийи дээргиниң чалчазы». Ыши-фильм. 17.45—Ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларының чагыын ёзугаар концерт. 18.30—ССРЭ-ниң тулут материалдарының үлетпүрүнүн министри И. А. Гришманов айтырыгларга харыылаар.

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Белойда дыңмирээшкин». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.25—Дамчыдылгалар программазы. 20.30—Литературалыг номчулга. А. Чаковский—«Бүзээлээшкин». Романдан үзүндү. Бирги кезээ. Автор номчуур. 21.50—«Ховаганнар». Уран-чечен телефильмниң башгайы үндүрүлгези. 23.05—23.35—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чаъс чагбас. Кызылга бичче булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, артканнарынга 16—21. Кызылга 19—21 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Том Джонс» 10.00, 12.50, 15.40, 18.30, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дугаары 0416 дезикчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хайгыылга ол болган» 9.20, 13.40, «Эрес-дидимниң школазы» 11.20, 15.30, «Эртken чай» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рюбецальчо орук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Мээң кадайымның алдары» 17.30, «Бо угаазылал, угаазылал чок делегей» (1-ги болгаш 2-ги кинолар) 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кедээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 41-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейн багаанга 32-75 телефонче болгаар.

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00434

Солун неделяда 6 катап үнер